

Załącznik do uchwały nr ... z dnia ... 2025 r.

(M.P. poz. ...)

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI NA LATA 2023–2026

Warszawa 2023

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE.....	3
2. STRESZCZENIE.....	4
3. ZAŁOŻENIA PROGRAMU 2023–2026.....	5
CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTEKOWEGO W POLSCE	5
CEL SZCZEGÓŁOWY 1: WERYFIKACJA WYBRANEGO ZASOBU ZABYTEKÓW I WZMOCNIENIE NARZĘDZI OCHRONY DZIEDZICTWA O WYJĄTKOWEJ WARTOŚCI	6
CEL SZCZEGÓŁOWY 2: WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ORGANIZACYJNEGO SYSTEMU OCHRONY ZABYTEKÓW	7
CEL SZCZEGÓŁOWY 3: ROLA ZABYTEKÓW W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU (EDUKACJA I PARTYCYPACJA).....	7
SCHEMAT PODZIAŁU ZADAŃ – KIERUNKI ROZWOJU	10
4. KARTY ZADAŃ – OPISY SZCZEGÓŁOWE	11
5. PLAN FINANSOWY KRAJOWEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI 2023–2026	19
6. SYSTEM WDRAŻANIA, MONITORINGU I EWALUACJI KRAJOWEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI 2023–2026	20
WDRAŻANIE KRAJOWEGO PROGRAMU.....	20
HARMONOGRAM WDRAŻANIA KRAJOWEGO PROGRAMU 2023–2026.....	24
WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI ZADAŃ KRAJOWEGO PROGRAMU	25
MONITOROWANIE KRAJOWEGO PROGRAMU.....	27
EWALUACJA.....	27
7. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM	27
8. SPIS RYCIN	28
9. SPIS TABEL	28
10. WYKAZ ANEKSÓW	28
ANEKS NR 1 - DIAGNOZA	29
ANEKS NR 2 - RELACJA Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI	43
ANEKS NR 3 – ZAŁĄCZNIKI	52

1. WPROWADZENIE

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026, zwany dalej „Krajowym programem 2023-2026”, ma na celu realizację przepisu art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292, z późn. zm.), zwanej dalej „u.o.z.”. Krajowy program 2023-2026 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1370, z późn. zm.), głównym organem odpowiedzialnym za ochronę zabytków i opieki nad nimi jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków, zwany dalej „GKZ”. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego jest organem odpowiedzialnym za koordynację, monitorowanie i ewaluację realizacji Krajowego programu 2023-2026 przez wszystkie zaangażowane podmioty.

Dziedzictwo narodowe należy uznać za jedną z podstawowych wartości konstytucyjnych, chronionych przez Rzeczpospolitą Polską. Istotną część tego dziedzictwa stanowią zabytki będące materialnym świadectwem przeszłości, trwale wpisane w krajobraz państwa i stanowiące substrat dla jego rozwoju kulturalnego.

Ochrona dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, oprócz ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności, praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowią również wartość autoteliczną wykraczającą poza kategorie użyteczne: społeczne i ekonomiczne.

Zgodnie z art. 6 Konstytucji drugim podstawowym zadaniem Rzeczypospolitej Polskiej, odnoszącym się do zabytków, sformułowanym jako zasada polityki państwa, jest stwarzanie warunków do upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, wśród których istotne miejsce zajmują materialne świadectwa przeszłości. Zadanie to ściśle wiąże się ze wspomnianą wyżej ochroną dziedzictwa narodowego i wskazuje na: środki do jego realizacji i kierunki formułowania kształtu aktów prawnych niższego rzędu, w tym Krajowego programu 2023-2026.

Pierwszy krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 został ustanowiony uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” (M.P. poz. 733).

Kolejny krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 został ustanowiony uchwałą Nr 82/2019 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie

„Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022” (M.P. poz. 998).

Krajowy program 2023 -2026 w pierwotnym brzmieniu Rada Ministrów uchwaliła uchwałą nr 242 z dnia 8 grudnia 2023 r. (M.P. poz. 1470). W związku z opóźnieniem rozpoczęcia realizacji przedmiotowego programu, spowodowanym połączeniem Narodowego Instytutu Dziedzictwa, zwanym dalej „NID” z Narodowym Instytutem Konserwacji Zabytków, zwanym dalej „NIKZ”, konieczne było dokonanie zmian w celu dostosowania ilości i zakresu zadań do możliwości ich wykonania w skróconym czasie, czego efektem jest niniejszy, zaktualizowany Krajowy program 2023-2026.

2. STRESZCZENIE

W Krajowym programie 2023–2026 dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach: 1) organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce, 2) stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, 3) komunikacji, partycypacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Celem głównym Krajowego programu 2023–2026 jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Do realizacji wszystkich celów i zadań wymienionych w Krajowym programie 2023-2026 opracowano szczegółowy harmonogram wraz z planem finansowym programu. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym programie 2023-2026 i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są kierunki działań wskazujące na konkretne zadania priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2026 r.

3. ZAŁOŻENIA PROGRAMU 2023–2026

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE

Analizy bieżących problemów dotyczących ochrony zabytków i priorytetów państwa w zakresie dziedzictwa wykazały konieczność podjęcia tematów, które w sposób szczególny wpływają na stabilność i efektywność systemu ochrony zabytków. Dynamiczne zmiany w podejściu do celów strategicznych kraju oraz zagrożenia uaktywnione na przestrzeni ostatnich lat ujawniły występującą na wielu płaszczyznach presję, o niespotykanej wcześniej skali. Zagrożenia antropogeniczne, wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych i adaptacyjnych, pociągnęły za sobą konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych. Jednocześnie pandemia COVID-19 trwająca od 2020 r. do 13 maja 2022 roku wymusiła cyfryzację procesów budowlanych i przeniesienie baz dokumentacyjnych wielu instytucji do Internetu. Istotnym postulatem wpływającym na ocenę działalności organów administracji państwowej jest realizacja postulatu otwartego rządu, działających transparentnie i sprawnie instytucji państwowych, których działalność jest opisywana za pomocą powszechnie dostępnych danych. Wyzwaniem ogólnościowym stało się także przeciwdziałanie zmianom klimatycznym, będące bezpośrednim zagrożeniem trwałości zabytków, ale także przekształcającym pośrednio oryginalne struktury zabytkowe w ramach wprowadzanych systemowo nowoczesnych materiałów i technologii. Zniszczenia dziedzictwa w wyniku działań wojennych prowadzonych na terenie Ukrainy wskazały również zagrożenie uznania zabytków za cele działań zbrojnych, które dotychczas wskazywano jako mało realne.

Kumulacja już występujących lub potencjalnych zagrożeń wskazała za cel główny Krajowego programu 2023-2026 poszukiwanie nowych lub wzmacnianie istniejących narzędzi i metod przeciwdziałania degradacji dziedzictwa.

Cel główny został dookreślony w trzech celach, tj. w:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnieniu potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Z całą stanowczością należy podkreślić, że wzmocnienie poprawy bezpieczeństwa zabytków jest ściśle związane z podnoszeniem jakości wykonywania prac oraz oceną możliwości wprowadzania nowoczesnych technologii bez negatywnych skutków dla materii zabytków.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1: WERYFIKACJA WYBRANEGO ZASOBU ZABYTEKÓW I WZMOCNIENIE NARZĘDZI OCHRONY DZIEDZICTWA O WYJĄTKOWEJ WARTOŚCI

Nowe technologie w budownictwie, termomodernizacja, modernizacja infrastruktury drogowej i kolejowej czy dekarbonizacja, stały się nieodzownymi instrumentami realizacji w Polsce celów strategicznych Unii Europejskiej. Ekologiczne i pasywne budownictwo oraz szybki transport tworzą normy, którym tradycyjne, „stare” rozwiązania budowlane nie są w stanie sprostać. Dlatego konieczna jest weryfikacja zasobu oraz stworzenie narzędzi kompleksowej ochrony i zarządzania zwłaszcza obiektami najcenniejszymi i reprezentatywnymi dla wybranej kategorii i cech zasobu zabytkowego. Istotne jest więc włączenie Polski w najważniejsze programy międzynarodowe we współpracy z gremiami eksperckimi i wypracowanie spójnych narzędzi przeciwdziałania zagrożeniom. Intensywne działania adaptacyjne wymuszają także pilną weryfikację zabytkowych zespołów rozproszonych na terenie lasów państwowych czy obiektów i systemów architektury obronnej. Wsparcia merytorycznego służb konserwatorskich, projektantów i właścicieli wymaga przygotowanie dokumentacji konserwatorskich na różnych szczeblach, zwłaszcza w przypadku obiektów objętych szczególną ochroną i opieką państwa. Doprecyzowanie przepisów i wzmocnienie ustawowych form ochrony zabytków w postaci pomnika historii i miejsc UNESCO dadzą podstawy prawne do zarządzania zasobem, który mimo swojej rangi ochrony systemowej, nie ma przepisów wykonawczych do realizacji koniecznych działań.

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

1. Weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa

Dotychczasowe analizy zasobu zabytkowego wskazały obszary, które w ostatnich latach stanowią poważne wyzwanie lub są istotne dla polityki historycznej w Polsce. Ważną grupą dla polityki ochrony zabytków są zabytki należące do zasobu Skarbu Państwa, wobec których państwo pełni również funkcję właściciela lub głównego zarządcy przez odpowiednie jednostki i spółki, które sprawują bezpośrednią opiekę nad zabytkami. Podwójna rola państwa wymaga udzielania wsparcia merytorycznego dla podmiotów, które nie zostały powołane bezpośrednio do praktycznego działania konserwatorskiego. Kompleksowe analizy, wartościowanie i wyłonienie obiektów najcenniejszych i reprezentatywnych pozwolą służbom konserwatorskim na prowadzenie efektywnej strategii ochrony i wspierania działań zarządczych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości

1. Model i system wartościowania zabytków.

Wieloletnie doświadczenia służb konserwatorskich wynikające ze słabego umocowania najcenniejszych zabytków w polskim systemie ochrony zabytków przez przepisy ustawowe wskazały aktualny kierunek działań jako istotny w uzupełnieniu systemu ochrony zabytków. Aktualne przepisy wskazują jedynie na reprezentacyjny charakter pomnika historii, którego realna ochrona może odbywać się jedynie na poziomie wojewódzkich lub miejskich służb

konserwatorskich przez wpis do rejestru zabytków park kulturowy. Konieczne jest wypracowanie narzędzi kompleksowej, zintegrowanej ochrony i realnego nadzoru nad polityką konserwatorską względem najcenniejszego zasobu zabytkowego kraju. Niejasne są również przesłanki uznawania wybranych zabytków za pomniki historii prowadzenia zrównoważonej strategii zarządzania nimi oraz możliwości uznawania cennego zasobu rozproszonego – tzw. wpisów seryjnych. Jednocześnie pomniki historii są zabytkami, które są i powinny być podstawową formą ochrony umożliwiającą aplikowanie do wpisania danego dobra na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – z tego względu wydaje się zasadne wypracowanie narzędzi i przepisów analogicznych do zaleceń międzynarodowych.

Kierunek działań ma na celu określenie modelu i systemu wartościowania zabytków, na którego podstawie zostanie wypracowana metodyka oceny wartości zabytkowych dla pomników historii, z możliwością wykorzystania wypracowanych zasad dla całego zasobu zabytkowego – biorąc pod uwagę, że takie wytyczne dla obecnej ustawy nigdy nie powstały.

CEL SZCZEGÓŁOWY 2: WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ORGANIZACYJNEGO SYSTEMU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zadanie w zakresie dokumentowania zabytków z wykorzystaniem technologii stanowi szeroko zakrojone działania mające na celu digitalizację dokumentacji o zabytkach, która w wersji papierowej może ulec bezpowrotnemu zniszczeniu.

Kierunek działań 2.1: Nowe technologie w ochronie zabytków

NID od 2009 r. pełni funkcję Centrum Kompetencji ds. digitalizacji obiektów architektury zabytkowej. Funkcja ta nakłada na NID odpowiedzialność za tworzenie dobrych praktyk i standardów dokumentacji cyfrowej.

1. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D

Projekt rozwoju zasobu dokumentacyjnego polega na wykonaniu przez zespół terenowy NID, usługodawców zewnętrznych oraz instytucje partnerskie digitalizacji 10 obiektów architektury zabytkowej oraz opracowaniu danych do formy ich pełnej inwentaryzacji. Na inwentaryzację złożą się: skany laserowe fasad, wnętrz poddasza i więźby, modele fotogrametryczne oraz rysunki inwentaryzacyjne CAD. Do projektu zostaną wybrane obszary i obiekty szczególnie zagrożone z uwagi na stan zachowania oraz różne rodzaje ryzyka wpływające ze zmian klimatycznych i sytuacji kryzysowych. Wykonana inwentaryzacja zasili zasób kierowany do profesjonalistów i amatorów, prezentowany na portalu Zabytek.pl.

CEL SZCZEGÓŁOWY 3: ROLA ZABYTEKÓW W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU (EDUKACJA I PARTYCYPACJA)

Zrównoważony rozwój jest jednym z celów strategicznych Unii Europejskiej. Do realizacji tych celów zobligowane są wszystkie kraje UE, które powinny intensyfikować działania na poziomie krajowym w ramach wyznaczonych priorytetów. Działania dotyczące klimatu w związku z nasilającymi się i trudnymi do opanowania zmianami klimatycznymi stanowią obecnie jedno

z ważniejszych zadań również w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty strategiczne odnoszące się do ograniczenia zmian klimatycznych wymagają włączenia zasobu zabytkowego, tradycyjnych materiałów oraz technik budowlanych do zagadnień wspierających cele zrównoważonego rozwoju.

Dlatego konieczne jest wypracowanie narzędzi strategicznego i lokalnego wspierania interesariuszy, na zasadach równości i szacunku dla tradycji i ekologii. Zadania mające na celu wypracowanie narzędzi przeciwdziałania zmianom klimatycznym powinny identyfikować i promować tradycyjne rozwiązania budowlane, ale także zrównoważone podejście do eksploataowania zabytków, ich roli w środowisku, stabilizowaniu ekosystemów, budowaniu bioróżnorodności i wspierania lokalnych samorządów i społeczności.

Ryc. 1. Cele Zrównoważonego Rozwoju – Agenda ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030.

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych

Zasadniczym celem projektu jest wzmocnienie oraz usprawnienie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie lokalnym przez wsparcie samorządów gminnych w zakresie tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. W „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” jako jeden z kierunków działań przyjęto Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym (Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego). Kontynuacja Kierunku działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym KPOZ 2019–2022, m.in. na podstawie proponowanych zadań, jest zasadna i potrzebna.

1. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami

W ramach projektu samorządy lokalne otrzymają konkretne merytoryczne wsparcie, które ułatwi sporządzanie gminnych programów opieki nad zabytkami, czyli wywiązanie się

z ustawowego obowiązku (do tej pory realizacja obowiązku jest niska, w świetle badań GUS z 2023 r. tylko 40 % gmin ma obowiązujące programy).

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Zadanie przewiduje realizację wysoko wyspecjalizowanych szkoleń dla przedstawicieli sądów i prokuratury, Policji, Krajowej Administracji Skarbowej i Straży Granicznej w zakresie charakterystyki zagrożeń dziedzictwa kulturowego oraz zwalczania i zapobiegania przestępczości przeciwko zabytkom.

1. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Przygotowanie materiałów szkoleniowych prezentujących podstawy specyfiki zapobiegania i zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom pozwoli na ich wykorzystanie przez koordynatorów do podniesienia kwalifikacji podległych im funkcjonariuszy w terenie, a także ustalenie standardu w zakresie minimalnej wiedzy o powyższym zagadnieniu. Regularne szkolenia pozwolą również na wymianę doświadczeń i budowanie współpracy organów i instytucji zaangażowanych w walkę z przestępczością przeciwko zabytkom. Elementem projektu powinny być też szkolenia przeznaczone dla nowo powołanych koordynatorów, którzy przechodziliby w NID dwudniowy kurs dotyczący podstawowych zagadnień związanych z ich przyszłymi obowiązkami. W ramach zadania planowane jest przeprowadzenie szkolenia odpowiadającego na potrzebę zgłoszoną przez Policję, a skierowanego do wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków, dotyczącego procedur we współpracy ze służbami mundurowymi. Szkolenie będzie zamieszczone na platformie szkoleniowej NID.

SCHEMAT PODZIAŁU ZADAŃ – KIERUNKI ROZWOJU

Tabela nr 1. Schemat podziału zadań – kierunki rozwoju Krajowego Programu Ochrony Zabytków na lata 2023–2026.

Cel główny KPOZ 2023–2026: Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce					
Cel szczegółowy	1. Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości		2. Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków	3. Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)	
Kierunek działań	1.1 Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju	1.2. Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości	2.1. Nowe technologie w ochronie zabytków	3.1. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych	3.2. Edukacja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego
Zadanie 1	1.1.1 Weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (NID)	1.2.1 Model i system wartościowania zabytków (NID)	2.1.1 Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D (NID)	3.1.1. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami (NID)	3.2.1 Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom (NID)

4. KARTY ZADAŃ – OPISY SZCZEGÓŁOWE

Zadanie 1.1.1.

Weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa

Opis projektu	
Raport <i>Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków architektury wchodzącej w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa związanych z gospodarką rolną</i> obejmie weryfikację ww. grupy zabytków, której rozpoznanie, stan zachowania, walory zabytkowe oraz stopień i zakres ochrony prawnej (analiza desk research) wskazuje na potrzebę jej dokonania. Do chwili obecnej zasób obiektów reprezentujących ww. grupę zabytków, jego walory zabytkowe oraz stan zachowania pozostaje w pełni nierozpoznany. Na podstawie danych zgromadzonych w Krajowym Ośrodku Wsparcia Rolnictwa, zwanego dalej „KOWR”, można stwierdzić, iż prawną ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków oraz ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków objęto w skali kraju min. 1280 zespołów obiektów nieruchomych. Są to m.in. zespoły pałacowo- i dworsko-parkowe, folwarczne oraz pojedyncze obiekty stanowiące części składowe pierwotnych, obecnie jedynie fragmentarycznie zachowanych założeń, zespoły ruralistyczne, ruiny zamków itd. Zasoby zarządzane obecnie przez KOWR (w skład których weszły nieruchomości zlikwidowanych Państwowych Gospodarstw Rolnych, dawnego Państwowego Funduszu Ziemi, a także innego mienia rolnego, np. spichlerze, wozownie, gorzelnie itp., będącego własnością Skarbu Państwa) zostały od lat 90. XX w. r. znacznie uszczuplone, a to co z historycznej zabudowy pozostało nie zostało poddane wnikliwej ocenie i waloryzacji. Pełne rozpoznanie nie objęło również ich nierzadko niezwykle cennego ruchomego wyposażenia (meble, bryczki, karocy, obrazy, ceramika czy też elementy małej architektury parkowej itp.) W kontekście potrzeb ewidencji i prawnej ochrony tej grupy zabytków obserwuje się również brak opracowanych i wdrożonych odpowiednich, dostosowanych do specyfiki tej grupy zabytków związanych z gospodarką rolną narzędzi oraz działań merytorycznych skutkujących w efekcie wprowadzeniem realnej prawnej ochrony tychże zabytków. Do dnia dzisiejszego nie mamy pełnej wiedzy o zasobach obiektów nieruchomych związanych z tą gałęzią gospodarki – zwłaszcza ich aktualnym stanie zachowania - które wymagają zachowania dla przyszłych pokoleń poprzez wpis do rejestru zabytków, ujęcie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, wreszcie podstawowego udokumentowania w ewidencji konserwatorskiej. Dlatego też istotnym działaniem zrealizowanym we współpracy z KOWR w ramach niniejszego projektu będzie uzupełnienie lub stworzenie ewidencji zabytków znajdujących się w Zasobie Skarbu Państwa a zarządzanych przez KOWR, według ściśle określonych reguł opartych na zasadach naukowego rozpoznania, badania, waloryzacji i opisu obiektów, uwzględniających ich charakter i specyfikę. Wykonanie niniejszego zadania ma duże znaczenie strategiczne dla rozwoju społeczno-gospodarczego Polski realizowanego w ramach priorytetów programu Unii Europejskiej: Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (celu szczegółowego: EFRR.CP4.VI - Wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych), Instrumentu „Łącząc Europę” na lata 2021-2027 oraz europejskiej inicjatywy „Nowy Europejski Bauhaus”, łączącej zrównoważony rozwój z estetyką, stylem i jakością życia włączając potrzeby różnych grup społecznych. Wnioski płynące z weryfikacji terenowej wybranych obiektów zabytkowych KOWR posłużą do wykonania zasadniczej części raportu dotyczącej ewaluacji i rozpoznania zasobów architektury i budownictwa, oraz jej stanu zachowania. Treść raportu wzbogacona zostanie o wieloaspektową prezentację statystyki ochrony zabytków w oparciu o badania / dane zgromadzone przez Główny Urząd Statystyczny, zwany dalej „GUS”, NID oraz Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków, zwane dalej „WUOZ”. Niezbędna będzie współpraca z samorządowymi konserwatorami zabytków. Nieodłącznym elementem raportu będzie rekomendacja dla prowadzenia polityki państwowej w zakresie ochrony zabytków nieruchomych w ramach wybranej grupy. Rekomendacje zostaną przygotowane w sposób umożliwiający ich wdrożenie również przez jednostki samorządu terytorialnego, zwane dalej „JST”. Ponadto nadmienić należy, iż opracowany dokument i wynikające z niego rekomendacje wykorzystane zostaną w procesie sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami przez KOWR.	

Cele projektu		
Lp.	Nazwa celu	Opis wskaźników celu projektu
1.	Przygotowanie raportu określającego stan zachowania, walory zabytkowe oraz stopień i zakres ochrony prawnej zabytkowej architektury wchodzących w skład zasobu	1. Wykonanie założeń raportu. Wskaźnik: jeden egzemplarz założeń raportu. 2. Ewaluacja zasobu obiektów objętych ochroną prawną, ujętych w rejestrze i ewidencji zabytków nieruchomych oraz ujętych w raportach środków trwałych KOWR. Wskaźnik: jeden egzemplarz opracowania – min. 1280 zespołów/ obiektów.

	Własności Rolnej Skarbu Państwa	3. Opracowanie wzoru ankiety weryfikacyjnej zasobów zabytkowych uwzględniającej specyfikę zabytków wchodzących w skład zasobu KOWR. Wskaźnik: min. jeden egzemplarz dokumentacji. 4. Wykonanie planu realizacji weryfikacji terenowej obiektów zabytkowych. Wskaźnik: jeden egzemplarz dokumentacji – plan. 5. Przeprowadzenie szkoleń dla wykonawców prac ewidencyjnych/ dokumentacyjnych. 6. Wykonanie terenowych prac dokumentacyjnych wytypowanych obiektów – aktualizacja dokumentacji już istniejącej wybranych obiektów/wykonanie dokumentacji dla wybranych – nowych obiektów oraz ankiet weryfikacyjnych Wskaźnik: łącznie min. 100 kart obiektów/ zespołów obiektów oraz ok. 1180 ankiet obiektów/zespołów obiektów. 7. Przygotowanie raportu. Wskaźnik: raport będzie zawierał dane min. 1280 obiektów/zespołów obiektów. 8. Udostępnienie zaktualizowanej, istniejącej w NID bazy danych dotyczącej zasobu. Baza dostępna dla służb konserwatorskich i KOWR. Wskaźnik: aktualizacja bazy danych dot. min. 1280 obiektów/zespołów obiektów i wprowadzenie danych dot. min. 100 obiektów/zespołów obiektów. 9. Wykaz obiektów i elementów reprezentatywnych koniecznych do objęcia dokumentacją z harmonogramem realizacji. Wskaźnik: przygotowanie dwóch rodzajów dokumentacji.
--	---------------------------------	---

Lp.	Harmonogram projektu Kamień milowy	Planowana data osiągnięcia
1.1.1.1	Wykonanie założeń raportu.	IV kwartał 2025 r.
1.1.1.2	Ewaluacja zasobu obiektów objętych ochroną prawną, ujętych w ewidencji zabytków nieruchomości oraz ujętych w raportach środków trwałych KOWR.	IV kwartał 2025 r.
1.1.1.3	Opracowanie wzoru ankiety weryfikacyjnej zasobów zabytkowych uwzględniającej specyfikę zabytków wchodzących w skład zasobu KOWR.	IV kwartał 2025 r.
1.1.1.4	Wykonanie planu realizacji prac terenowych oraz wyłonienie wykonawców prac.	IV kwartał 2025 r.
1.1.1.5	Przeprowadzenie szkoleń dla wykonawców prac ewidencyjnych/ dokumentacyjnych.	I kwartał 2026
1.1.1.6	Wykonanie prac terenowych, dokumentacji obiektów dla wybranych 100 obiektów/zespołów obiektów oraz ankiet dla ok. 1180 obiektów/zespołów obiektów	II - IV kwartał 2026 r.
1.1.1.7	Przygotowanie raportu podsumowującego realizację zadania	IV kwartał 2026 r.
1.1.1.8	Udostępnienie zaktualizowanej bazy danych dot. zasobu dla służb konserwatorskich i KOWR.	IV kwartał 2026 r.
1.1.1.9	Wykaz obiektów i elementów reprezentatywnych koniecznych do objęcia dokumentacją.	IV kwartał 2026 r.

Zadanie 1.2.1.

Model i system wartościowania zabytków

Opis projektu
Podstawowym celem projektu jest opracowanie modelu i systemu wartościowania zabytków. Model wartościowania zabytku jest rozumiany jako metoda określania jego wartości (co najmniej określonych w ustawie z 2003 r.), która wiąże je z materialnymi i niematerialnymi atrybutami (nośnikami). Powiązanie wartości z ich atrybutami jest podstawą planowania prac konserwatorskich i ingerencji budowlanych – pozwala określić ich zakres i granice. System wartościowania zabytków jest rozumiany jako metoda różnicowania określonego zaboru zabytków (nawet całego zasobu) na podstawie ich wartości. System wartościowania ma określić czytelne różnice pomiędzy zabytkami objętymi formami ochrony przewidzianymi w polskim systemie ochrony zabytków. Aktualnie w polskim systemie ochrony zabytków nie funkcjonuje jednolity model wartościowania zabytków, ani też przejrzysty system wartościowania zabytków – uznaniowość służb konserwatorskich generuje różnice w rozstrzygnięciach administracyjnych i orzecznictwie sądowym, niezrozumiałość zasad powoduje koszty, zwłaszcza po stronie dużych inwestorów wskazujących niejednolitość zasad konserwatorskich w różnych częściach Polski. Dlatego istnieje pilna potrzeba opracowania i wdrożenia zarówno modelu, jak i systemu wartościowania zabytków, który umożliwi również usprawnienie narzędzi zarządzania zabytkami najcenniejszymi dla Polski i ich monitoringu.

Wartościowanie zabytków jest potrzebne w ochronie i opiece nad zabytkami. Wykorzystanie wartościowania w ochronie zabytków, czyli działaniach prowadzonych przez służby konserwatorskie, polega na opracowaniu i wykorzystaniu modelu i systemu wartościowania zabytków w rozstrzygnięciach dotyczących priorytetów działań konserwatorskich, możliwości ingerencji w poszczególne elementy zabytku oraz wzmocnienia narzędzi monitoringu. Natomiast wykorzystanie wartościowania w opiece nad zabytkami polega na użyciu czytelnej informacji o zabytkowych wartościach do przekonania pozostałych interesariuszy (nie konserwatorów) do aktywnego wsparcia procesu zarządzania zabytkami. W praktyce wartości zabytkowe muszą konkurować z wartościami utylitarnymi, dlatego powinny być odpowiednio pokazywane i zinterpretowane. Warunkiem skutecznej opieki nad zabytkami jest zatem nadanie zrozumiałego znaczenia i właściwej rangi wartościom zabytkowym.

W polskim systemie ochrony zabytków nie ma zadawalających wzorców prezentacji wartości zabytkowych jako wsparcia dla procesu zarządzania i opieki nad zabytkami – dlatego trzeba je opracować i wdrożyć.

Wymienione obszary działań są bezpośrednim rozwinięciem problematyki wartościowania zabytków. Co ważne, każde z tych działań ma charakter praktyczny, ma zastosowanie w systemie ochrony zabytków, opieki nad nimi i zarządzania nimi oraz ich monitorowania – a więc wypełnia istotne luki w istniejącym systemie. Jednocześnie poszczególne działania są spójne, tzn. informacje na temat zabytkowych wartości są wykorzystywane w kolejnych działaniach.

Z perspektywy całego systemu ochrony zabytków szczególnie ważne jest stworzenie systemu wartościowania, który będzie miał zastosowanie do całego zasobu zabytków. Co bardzo istotne, planowany system wartościowania nie będzie wprowadzał dodatkowych podziałów/kategorii zabytków, ale dostosuje się do istniejącego systemu, różnicując wartość zabytków w kontekście ustawowych form ochrony. Taka koncepcja nie narusza spójności istniejącego systemu, natomiast znacząco poprawi jego funkcjonalność. Poszczególne formy ochrony zabytków zostaną czytelnie uzasadnione. Jednocześnie analityczne określenie wartości (opracowane w ramach modelu wartościowania) ułatwi obiektywną ocenę zakresu prac konserwatorskich oraz ingerencji w poszczególnych zabytkach.

W pierwszej fazie realizacji zadania zostaną przeanalizowane i ocenione systemy wartościowania i różnicowania zabytków istniejące w wybranych krajach europejskich. Funkcjonowanie tych systemów zostanie krytycznie ocenione, zostaną opracowane wnioski dotyczące ich wykorzystania w polskich realiach. W zadaniu zostaną również przeanalizowane i wykorzystane wyniki wstępnych prac zespołu powołanego z inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zwanego dalej „MKiDN”, przy NID, który w roku 2021 opracował materiał roboczy do Karty Oceny Wartości.

Zadania będą miały formę instrukcji, wytycznych i publikacji. Formę instrukcji będą miały: model oceny wartości zabytku i system oceny wartości zabytków. Taka forma ułatwi wdrożenie tych rozwiązań do systemu ochrony. Formę publikacji będą miały: raport na temat systemów wartościowania i różnicowania zabytków w wybranych krajach europejskich oraz monografia na temat prezentacji zabytkowych wartości w procesie opieki nad zabytkami.

Na zakończenie projektu przewiduje się warsztaty informacyjne dla służb konserwatorskich oraz zarządców zabytków.

Cele projektu		
L.p.	Nazwa celu	Opis wskaźników celu projektu
1.	Opracowanie wytycznych do stworzenia modelu i systemu wartościowania zabytków (na podstawie europejskich doświadczeń)	Wytyczne zostaną opracowane jako efekt analiz współczesnych metod wartościowania i różnicowania zabytków, stosowanych w systemach ochrony zabytków wybranych krajów europejskich. Analizy i wytyczne zostaną przedstawione w formie raportu „Wartościowanie i różnicowanie zabytków w wybranych europejskich systemach ochrony”. Raport będzie zawierał krytyczną analizę funkcjonowania systemów wartościowania opracowaną na podstawie wywiadów z pracownikami zatrudnionymi w tych systemach. Będzie również zawierał ocenę potrzeb w zakresie wartościowania i różnicowania zabytków dokonaną na podstawie doświadczeń polskich służb konserwatorskich. Wskaźniki: jeden raport na podstawie przeanalizowanych systemów wartościowania w dziesięciu krajach.
2.	Opracowanie modelu oceny wartości zabytku oraz instrukcji jego stosowania	Model wartościowania zabytku określi jego zabytkowe wartości oraz powiąże je z materialnymi i niematerialnymi nośnikami (atributami). Model pozwoli określić wartości zabytków (służące ich różnicowaniu), natomiast atrybuty wartości pozwolą planować i oceniać prace konserwatorskie i remontowe w zabytku. Model będzie miał charakter uniwersalny, natomiast możliwe będzie jego dostosowywanie do specyfiki poszczególnych grup typologicznych zabytków. Wskaźnik: jedno opracowanie modelowe (różne grupy typologiczne zabytków o najcenniejszych wartościach, z wnioskami dla grup typologicznych).
3.	Opracowanie systemu wartościowania zabytków (rozdzielającego grupy zabytków) oraz instrukcji jego stosowania	System wartościowania zabytków umożliwi czytelne zróżnicowanie zabytków na podstawie ich wartości. Będzie wykorzystywał informacje wynikające z indywidualnej oceny wartości zabytku (modelu wartościowania) i będzie dostosowany do specyfiki form ochrony w polskim systemie – klasyfikacja będzie dostosowana do formy ochrony: ewidencja zabytków, rejestr zabytków, pomnik historii, wpis na Listę

		UNESCO. Instrukcja do systemu wartościowania umożliwi czytelne rozgraniczenie zabytków i przypisanie im odpowiednich form ochrony. Etapem realizacji zadania będzie konsultacja środowiskowa, która może też odbywać się w formie seminarium/konferencji na temat systemów wartościowania zabytków. Wskaźnik: jedno opracowanie.
4.	Opracowanie materiałów i wytycznych na temat wykorzystania wartości zabytkowych w procesie opieki i zarządzania zabytkami	Publikacja przedstawi formy i możliwości interpretacji i wykorzystania informacji na temat wartości zabytkowych w procesie zarządzania, monitoringu i opieki nad zabytkami oraz argumentację, którą będzie można wykorzystać w promowaniu ochrony zabytków w relacjach z interesariuszami (właściciele i zarządcy zabytków, lokalne społeczności i władze, media etc.). W publikacji będzie przedstawiona forma wykorzystania informacji o zabytkowych wartościach ujawnionych podczas analizy zabytku (model i system wartościowania zabytków). Wskaźnik: jedna publikacja.
5.	Przeprowadzenie warsztatów informacyjnych dla służb konserwatorskich	Pracownicy służb konserwatorskich zostaną zapoznani z tematyką wykorzystania modelu i systemu wartościowania zabytków. Przedstawione zostaną zasady stosowania modelu i systemu wartościowania oraz zastosowanie ich w praktyce (na przykładach) oraz możliwe narzędzia zarządzania i monitorowania zabytków najcenniejszych. Wskaźnik: szkolenie dla min. 50 osób.

Harmonogram projektu		
L.p.	Kamień milowy (produkt)	Planowana data osiągnięcia
1.2.1.1	Raport dotyczący wartościowania i różnicowania zabytków w wybranych europejskich systemach ochrony. Ocena wartości dobra kultury w systemie Światowego Dziedzictwa UNESCO. Analiza danych i opracowanie projektów roboczych modeli i wytycznych.	IV kwartał 2025
1.2.1.2	Opracowanie wytycznych do stworzenia modelu i systemu wartościowania zabytków (na podstawie europejskich doświadczeń).	I–II kwartał 2026 r.
1.2.1.3	Opracowanie modelu oceny wartości zabytku oraz instrukcji jego stosowania.	III kwartał 2026 r.
1.2.1.4	Opracowanie systemu wartościowania zabytków (rozdzielającego grupy zabytków) oraz instrukcji jego stosowania.	III kwartał 2026 r.
1.2.1.5	Opracowanie materiałów i wytycznych na temat wykorzystania wartości zabytkowych w procesie monitoringu i opieki nad zabytkami.	II–III kwartał 2026 r.
1.2.1.6	Przeprowadzenie warsztatów dla służb konserwatorskich.	III–IV kwartał 2026 r.

Zadanie 2.1.1.

Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D

Opis projektu
NID od 2009 r. pełni funkcję Centrum Kompetencji ds. digitalizacji obiektów architektury zabytkowej. Funkcja ta nakłada na NID odpowiedzialność za tworzenie dobrych praktyk i standardów dokumentacji cyfrowej. W związku z rozwojem technologii projekt zakłada stałe uaktualnianie bazy sprzętowo-programowej oraz udział w szkoleniach pracowników. Projekt rozwoju zasobu dokumentacyjnego polega na wykonaniu przez zespół terenowy NID, usługodawców zewnętrznych oraz instytucje partnerskie digitalizacji 10 obiektów architektury zabytkowej oraz opracowaniu danych do formy ich pełnej inwentaryzacji. Na inwentaryzację złożą się: skany laserowe fasad, wnętrz poddasza i więźby, modele fotogrametryczne oraz rysunki inwentaryzacyjne CAD. Do projektu zostaną wybrane obszary i obiekty szczególnie zagrożone z uwagi na stan zachowania oraz różne rodzaje ryzyka wpływające ze zmian klimatycznych i sytuacji kryzysowych. Wykonana inwentaryzacja zasili zasób kierowany do profesjonalistów i amatorów, prezentowany na portalu Zabytek.pl. Jednocześnie dokumentacja wykonana w pełnej rozdzielczości będzie przechowywana w repozytorium NID jako wysokorozdzielcza kopia cyfrowa obiektu, do wykorzystania na wypadek katastrofy budowlanej. Przy wyborze dokumentowanych miejsc zostanie położony nacisk na obiekty budownictwa drewnianego, nieposiadające aktualnej (bądź żadnej) dokumentacji, położone we wschodniej Polsce. Obiekty te, ze względu na swoje położenie, charakter oraz nietrwałość budulca, stanowią wartość wymagającą najpilniejszej interwencji dokumentacyjnej. Nie tracąc z oczu obiektów z list UNESCO oraz pomników historii, zostanie położony nacisk na obiekty dotychczas niezainwentaryzowane cyfrowo. Warto w tym miejscu przypomnieć, że obiekty z list PH oraz UNESCO, rokrocznie są

dokumentowane w ramach programu Kultura Cyfrowa, gdzie traktowane są w regulaminie priorytetowo. Obiekty do skanowania zostaną wytypowane w porozumieniu z Wojewódzkimi Konserwatorami Zabytków, zwanymi dalej „WKZ”, i w uzgodnieniu z Departamentem Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zwanym dalej „DOZ”, aby dokumentacja została wykonana dla obiektów najważniejszych z punktu widzenia ochrony zabytków. Zadania Centrum Kompetencji łączą się również z działaniem na rzecz promocji i upowszechniania dobrych praktyk dokumentacyjnych. W ramach tego zobowiązania chcemy wydawać publikację naukową, zbierającą przykłady dokumentacji wytworzonej w ramach prac NID (zasoby podzielone tematycznie, wybór z dokumentacji wykonywanych od 2021 r.). Publikacja będzie zawierać inwentaryzacje architektoniczne wybranych obiektów, opisy architektoniczne oraz dokumentację zdjęciową. W tomie albumu znajdzie się wybór obiektów według określonej kategorii (np. zabytki architektury drewnianej, kościoły barokowe), opublikowane materiały będą prezentować aktualny standard dokumentacji cyfrowej danej grupy obiektów. Poza tym publikacja będzie miała wartość promocyjno-upowszechniającą.

Cele projektu		
L.p.	Nazwa celu	Opis wskaźników celu projektu
1.	Ochrona dziedzictwa przez wykonanie cyfrowej kopii zabytku	Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie poszczególny obiekt zabytkowy (wskazany numerem Inspire ID lub numerem rejestru czy ewidencji), dla którego w ramach zadania zostanie wykonana dokumentacja – inwentaryzacja cyfrowa (cyfrowa kopia obiektu) według określonego przez NID standardu. Planowane jest wykonanie dokumentacji 10 obiektów w porozumieniu z WKZ i uzgodnieniu z DOZ w formie papierowej. Wskaźnik: 10 obiektów.
2.	Upowszechnienie standardu i dobrych praktyk w zakresie wykonywania dokumentacji cyfrowej	Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie publikacja naukowa z inwentaryzacjami, upowszechniająca standard opracowania. Wskaźnik: jedna publikacja naukowa.
3.	Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D	Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie liczba modeli 3D obiektów zabytkowych (wskazanych za pomocą numeru Inspire ID lub numerem rejestru czy ewidencji), które w ramach zadania zostaną opublikowane na portalu Zabytek.pl. Wskaźnik: 10 modeli 3D.

Harmonogram projektu		
Lp.	Kamień milowy (produkt)	Planowana data osiągnięcia
2.1.1.1	Wykonanie i opublikowanie dokumentacji 10 obiektów w serwisie Zabytek.pl i przekazanie 1 egz. dokumentacji w wersji papierowej do WKZ	I–IV kwartał 2026 r.
2.1.2.2	Wydanie publikacji naukowej	IV kwartał 2026 r.

Zadanie 3.1.1

Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami

Opis projektu
Zasadniczym celem projektu jest wzmocnienie oraz usprawnienie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie lokalnym przez wsparcie samorządów gminnych w zakresie tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. W „Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” jako jeden z kierunków działań przyjęto Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym (Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego). Kontynuacja Kierunku działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym KPOZ 2019–2022, m.in. na podstawie proponowanych zadań, jest zasadna i potrzebna. Nawet pobieżna analiza funkcjonowania systemu ochrony na poziomie lokalnym pokazuje, że jakość systemu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w samorządach lokalnych jest bardzo zróżnicowana. Są samorządy, które w sposób wzorcowy realizują obowiązki wynikające z ustawy o ochronie zabytków i z powołaniem wykorzystują potencjał dziedzictwa kulturowego do rozwoju lokalnego. Nadal jednak bardzo duża liczba miast i gmin nie realizuje ustawowych obowiązków w tym zakresie. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele; jedną z nich jest brak odpowiednio wyszkolonych pracowników. Szczególnie mocno problem ten wybrzmiewa w odniesieniu do gminnych programów opieki nad zabytkami, które mogą i powinny stanowić podstawowy dokument strategiczny, skorelowany z innymi dokumentami uchwalanymi

przez samorządy lokalne, którego prawidłowe sporządzenie i wdrożenie może poprawić funkcjonowanie systemu. Dotyczy to wielu aspektów związanych z ochroną zabytków i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, m.in. poprawy stanu zabytków, ich właściwego użytkowania i współczesnego wykorzystania, harmonijnego kształtowania przestrzeni historycznych, kwestii finansowych, kreowania rozwoju lokalnego (i regionalnego) na podstawie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego).

W ramach projektu samorządy lokalne otrzymają konkretne merytoryczne wsparcie, które ułatwi sporządzanie gminnych programów opieki nad zabytkami, czyli wywiązanie się z ustawowego obowiązku (do tej pory realizacja obowiązku jest niska, w świetle badań GUS z 2023 r. tylko 40 % gmin ma obowiązujące programy). Merytoryczne wsparcie będzie miało formę poradnika oraz trzech modelowych (przykładowych) gminnych programów opieki nad zabytkami. Dotychczasowy Poradnik wymaga pilnej i poważnej aktualizacji – w świetle doświadczenia NID z przeprowadzonego konkursu „Samorząd dla Dziedzictwa”. Co istotne, obecny poradnik opracowano w 2008 r. i nie uwzględnia on zmian prawnych oraz tematu aktualnych zagrożeń wynikających ze zmian klimatycznych oraz ewentualnego konfliktu zbrojnego.

Poradnik oraz modelowe gminne programy wraz z materiałami instruktażowymi/szkoleniowymi będą propagowane w skali ogólnopolskiej, wraz z niezbędnym wsparciem szkoleniowym. Przyczynimy się w ten sposób do lepszego rozumienia przez samorządy znaczenia dziedzictwa kulturowego jako istotnego potencjału rozwojowego, a gminnego programu jako dokumentu strategicznego w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem. Przygotowane materiały będą uwzględniały zmiany wynikające z nowelizacji ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W projekcie przewiduje się następujące zadania i działania:

- powołanie interdyscyplinarnego zespołu;
- sporządzenie konspektu poradnika dotyczącego opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami. Wykonanie konspektu zostanie poprzedzone oceną aktualności treści zawartych w poradniku metodycznym z 2008 r. oraz analizami m.in. struktury i zawartości oraz metodyki sporządzania gminnych programów z ostatnich lat. W pracach nad poradnikiem wykorzystane zostaną doświadczenia, wnioski i rekomendacje z badań społecznych (m.in. GUS, a także badania NID i UJ) oraz wynikające z przeprowadzonych trzech edycji konkursu „Samorząd dla Dziedzictwa”. Zostaną również uwzględnione dotychczasowe opracowania gminnych programów o wysokim poziomie merytorycznym oraz doświadczenia wybranych samorządów. Zostaną przeprowadzone konsultacje z samorządami dotyczące proponowanych zmian w metodyce sporządzania gminnych programów ich zawartości oraz sposobów wdrażania.
- Opracowanie modelowych (przykładowych) gminnych programów opieki nad zabytkami:
 - program dla dużej lub średniej gminy miejskiej (liczącej co najmniej 50 tys. mieszkańców),
 - program dla małej gminy miejskiej (liczącej poniżej 50 tys. mieszkańców),
 - program dla gminy miejsko-wiejskiej lub wiejskiej
- Przeprowadzenie cyklu szkoleń dotyczących opracowania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, skierowanych do przedstawicieli samorządów lokalnych (oraz zainteresowanych autorów i firm sporządzających tego typu dokumentację). Szkolenia przeprowadzone zostaną na podstawie wykonanych wcześniej modelowych opracowań/dokumentacji oraz zgodnie z proponowanymi w poradniku metodami, standardami, procedurami – szkolenia online, przeprowadzone dla każdego województwa (we współpracy z urzędami marszałkowskimi), planuje się łączenie mniejszych województw w grupy.
- Ostateczna redakcja i elektroniczna publikacja poradnika dotyczącego tworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jako dokumentu strategicznego w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem. Poradnik ma mieć charakter standardu dokumentacji.

Cele projektu		
L.p.	Nazwa celu	Opis wskaźników celu projektu
1.	Tworzenie modelowych rozwiązań związanych z opracowaniem i realizacją gminnych programów opieki nad zabytkami	Opracowanie konspektu poradnika. Opracowanie modelowych gminnych programów opieki nad zabytkami. Opracowanie i publikacja poradnika do tworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Wskaźnik: jeden konspekt, trzy gminne programy, jeden poradnik.
2.	Upowszechnianie modelowych rozwiązań i opracowań do gminnych programów opieki nad zabytkami	Organizacja konferencji upowszechniającej modelowe opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami. Realizacja cyklu szkoleń (dla 16 województw) dotyczących opracowania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami. Opublikowanie i upowszechnienie poradnika dotyczącego opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami (forma elektroniczna). Wskaźnik: szkolenia online dla min. 300 osób, publikacja poradnika.

Harmonogram projektu		
Lp.	Kamień milowy (produkt)	Planowana data osiągnięcia
3.1.1.1	Sporządzenie konspektu poradnika	IV kwartał 2025 r.
3.1.1.2	Modelowe opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami (trzy gminne programy)	IV kwartał 2025 r. – III kwartał 2026 r.
3.1.1.3	Opracowanie poradnika, publikacja w Internecie	III 2026 r.
3.1.1.4	Szkolenia online samorządów lokalnych (dla 16 województw)	III -IV kwartał 2026 r.

Zadanie 3.2.1

Wsparcie służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom

Opis projektu
Celem zadania jest przeprowadzenie serii szkoleń dla przedstawicieli sądów i prokuratur, Policji, Krajowej Administracji Skarbowej i Straży Granicznej w zakresie charakterystyki zagrożeń dziedzictwa kulturowego oraz zwalczania i zapobiegania przestępczości przeciwko zabytkom. Zadanie stanowiłoby formę realizacji i wzmocnienia współpracy przewidzianej w porozumieniu w sprawie współdziałania w zwalczaniu nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu z zagranicy zabytków z 2020 r. oraz porozumieniu o współpracy między GKZ a Komendantem Głównym Policji z 2018 r. Program szkoleń będzie kierowany do organów ścigania (m.in. Policja na poziomie wojewódzkich wydziałów kryminalnych oraz w KGP i CBŚP, Krajowa Administracja Skarbowa, Straż Graniczna i prokuratura na poziomie prokuratur okręgowych i Prokuratury Krajowej), ze szczególnym uwzględnieniem powołanych przez Policję koordynatorów ds. zwalczania przestępczości przeciwko dziedzictwu. W służbach mundurowych jest duża rotacja kadrowa, która powoduje, że część osób nie jest właściwie przygotowana do realizacji zadań z zakresu ochrony dziedzictwa, z powodu krótkiego stażu na stanowisku koordynatora. Dotychczasowe szkolenia dla policji skoncentrowane były na koordynatorach służby kryminalnej i nie przygotowywano szkoleń profilowanych dla służby prewencyjnej ani dochodzeniowo-śledczej, systemowo zaangażowanych w poszczególne sprawy dotyczące zabytków. Przygotowanie materiałów szkoleniowych prezentujących podstawy specyfiki zapobiegania i zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom pozwoli na ich wykorzystanie przez koordynatorów do podniesienia kwalifikacji podległych im funkcjonariuszy w terenie, a także ustalenie standardu w zakresie minimalnej wiedzy o powyższym zagadnieniu. Regularne szkolenia pozwolą również na wymianę doświadczeń i budowanie współpracy organów i instytucji zaangażowanych w walkę z przestępczością przeciwko zabytkom. Elementem projektu powinny być też szkolenia przeznaczone dla nowo powołanych koordynatorów, którzy przechodziliby w NID dwudniowy kurs dotyczący podstawowych zagadnień związanych z ich przyszłymi obowiązkami. W ramach zadania planowane jest przeprowadzenie szkolenia odpowiadającego na potrzebę zgłoszoną przez Policję, a skierowanego do wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków, dotyczącego procedur we współpracy ze służbami mundurowymi. Szkolenie będzie zamieszczone na platformie szkoleniowej NID.

Cele projektu		
Lp.	Nazwa celu	Opis wskaźników celu projektu
1.	Podnoszenie kwalifikacji pracowników organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w zakresie ochrony zabytków	Przygotowanie materiałów szkoleniowo-edukacyjnych. Wskaźnik: jeden egzemplarz materiałów, pięć szkoleń dla służb mundurowych i organów wymiaru sprawiedliwości (min. 150 osób).
2.	Poprawa komunikacji między służbami mundurowymi a służbami konserwatorskimi	Szkolenia stacjonarne dla służb konserwatorskich. Wskaźnik: przeprowadzenie szkoleń stacjonarnych dla WKZ – min. 100 osób, opublikowanie i rozpropagowanie szkolenia online.

Harmonogram projektu		
Lp.	Kamień milowy (produkt)	Planowana data osiągnięcia
3.2.1.1	Przygotowanie materiałów szkoleniowych. Przeprowadzenie jednego szkolenia stacjonarnego dla służb mundurowych i organów wymiaru sprawiedliwości.	IV kwartał 2025 r. - I kwartał 2026 r.
3.2.1.2	Przeprowadzenie dwóch szkoleń stacjonarnych dla służb mundurowych i organów wymiaru sprawiedliwości.	II kwartał 2026 r.
3.2.1.3.	Przeprowadzenie dwóch szkoleń stacjonarnych dla służb mundurowych i organów wymiaru sprawiedliwości.	III kwartał 2026 r.
3.2.1.4.	Przygotowanie, przeprowadzenie i publikacja szkoleń stacjonarnych dla WKZ.	I–IV kwartał 2026 r.

5. PLAN FINANSOWY KRAJOWEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI 2023–2026

Tabela 2. Budżet z podziałem na cele i zadania

ZADANIA PROGRAMU	2023	2024	2025	2026	RAZEM
1.1.1. Weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (NID)	0 zł	0 zł	352 000 zł	2 084 480 zł	2 436 480 zł
1.2.1. Model i system wartościowania zabytków (NID)	0 zł	0 zł	50 000 zł	440 000 zł	490 000 zł
2.1.1. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D (NID)	0 zł	0 zł	500 000 zł	500 000 zł	1 000 000 zł
3.1.1. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami (NID)	0 zł	0 zł	80 000 zł	220 000 zł	300 000 zł
3.2.1. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących Przestępczości przeciwko zabytkom (NID)	0 zł	0 zł	330 000 zł	400 000 zł	730 000 zł
Razem	0 zł	0 zł	1 312 000 zł	3 644 480 zł	4 956 480 zł

Opracowanie: DOZ

6. SYSTEM WDRAŻANIA, MONITORINGU I EWALUACJI KRAJOWEGO PROGRAMU OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI 2023–2026

WDRAŻANIE KRAJOWEGO PROGRAMU

Wdrażanie Krajowego programu 2023-2026 zakłada ścisłą współpracę GKZ (działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) i DOZ z WKZ oraz NID i innymi podmiotami wdrażającymi Krajowy program 2023-2026. W sytuacji gdy realizacja wymienionych w Krajowym programie 2023-2026 zadań będzie wymagała zaangażowania innych podmiotów: organów administracji publicznych, państwowych lub samorządowych instytucji kultury, organizacji pozarządowych (NGO's) wówczas zostaną one włączone do jego realizacji na zasadzie porozumień zawieranych po rozpoczęciu realizacji programu.

Założeniem przyjętym dla Krajowego programu 2023-2026 jest jego implementacja na obszarze całego kraju pod kierunkiem i nadzorem GKZ, jednak zadania Krajowego programu 2023-2026 będą realizowane na obszarze właściwym dla ich charakteru. Z tego względu rozwiązania systemowe wspierające ochronę zabytków i opiekę nad nimi w Polsce zostaną zaprojektowane przede wszystkim na poziomie centralnym. Weryfikacja bieżąca realizacji zadań będzie realizowana przez DOZ w kwartalnych okresach sprawozdawczych oraz oceniana merytorycznie po wykonaniu każdego kamienia milowego w zadaniu i całościowo po zrealizowaniu zadania.

Wdrażanie Krajowego programu 2023–2026

Realizacja Krajowego programu 2023-2026 będzie prowadzona na kilku wzajemnie powiązanych i uzupełniających się poziomach:

Rada Ministrów – I poziom

Rada Ministrów rozpatruje i przyjmuje sprawozdania z realizacji Krajowego Programu 2023-2026.

Generalny Konserwator Zabytków – II poziom

GKZ, działający z upoważnienia i w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, koordynuje realizację Krajowego programu 2023-2026¹. Tym samym GKZ:

- wyznacza terminy i tematy spotkań z udziałem ekspertów, instytucji i podmiotów zaangażowanych w realizację Programu;
- akceptuje proponowane rozwiązania związane z wdrażaniem Krajowego programu;

¹ Zarządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 marca 2022 r. w sprawie podziału czynności pomiędzy ministra, sekretarza stanu, podsekretarza stanu i dyrektora generalnego w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. Urz. MKiDN.2022.13).

- przyjmuje sprawozdania z realizacji Krajowego programu oraz przedstawia je do akceptacji Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który następnie przedkłada je Radzie Ministrów;
- w razie konieczności przygotowuje aktualizację Krajowego programu 2023-2026, występuje o jej akceptację do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który następnie przedkłada ją Radzie Ministrów.

Zespół MKiDN ds. Krajowego programu przy Departamencie Ochrony Zabytków – III poziom

W MKiDN, w terminie miesiąca od przyjęcia Krajowego Programu 2023-2026 przez Radę Ministrów, zostanie wskazany zespół odpowiedzialny za koordynację realizacji Krajowego Programu 2023-2026. Pracami Zespołu będzie kierował Dyrektor DOZ. Zespół będzie bezpośrednio podlegał Generalnemu Konserwatorowi Zabytków, zgodnie z podziałem kompetencji w MKiDN między Ministrem, sekretarzami stanu, podsekretarzem stanu i dyrektorem generalnym².

Zespół MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ odpowiada za:

- bieżące raportowanie GKZ postępu prac związanych z wdrażaniem Krajowego programu 2023-2026;
- przedstawianie informacji o stanie realizacji Krajowego programu 2023-2026 na potrzeby Rady ds. Ochrony Zabytków działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz organów opiniodawczo-doradczych działających przy GKZ;
- zasięganie opinii Rady ds. Ochrony Zabytków dotyczącej realizacji Krajowego programu 2023-2026 (w tym przede wszystkim odnośnie do sprawozdań z wdrażania oraz rekomendacji dla kierunków działania Krajowego programu na lata 2027–2030);
- tworzenie, w razie potrzeby, doraźnych zespołów eksperckich w celu wypracowania rekomendacji i rozwiązań do realizacji wybranych zadań Krajowego programu 2023-2026;
- współpracę z NID w zakresie wdrażania Krajowego programu 2023-2026;
- nadzór nad działalnością NID w zakresie wdrażania Krajowego programu 2023-2026;
- zapobieganie występowaniu odstępstw w realizacji Krajowego programu 2023-2026 względem założeń przyjętych w programie;
- monitorowanie i ewaluację Krajowego programu 2023-2026 przy współpracy pozostałych podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań;
- opracowywanie i przedkładanie sprawozdań z realizacji Krajowego programu 2023-2026 do zaopiniowania przez Radę ds. Ochrony Zabytków oraz do akceptacji GKZ;
- współpraca z NID w zakresie przygotowania rocznych sprawozdań z wdrażania Krajowego programu 2023-2026, jako element sprawozdawczości MKiDN z wykonania budżetu za dany rok;
- komunikację z Zespołem MKiDN odpowiedzialnym za wdrażanie SRKS, w tym za współpracę z NID w zakresie dotyczącym przygotowania rocznych sprawozdań z wdrażania Krajowego programu, stanowiących element sprawozdawczości z realizacji SRKS.

² Ibidem.

NID, instytucja wdrażająca Krajowy program – IV poziom NID³, państwowa instytucja kultury wpisana do rejestru instytucji kultury prowadzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego⁴. NID odpowiada za:

- przygotowanie, monitoring, realizację i ewaluację zadań w Krajowym programie 2023-2026, przypisanych do realizacji NID;

³ Instytut działa na podstawie: ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r. poz. 406 oraz z 2014 r. poz. 423), u.o.z. oraz Zarządzenia nr 28 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie połączenia instytucji kultury — Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków i Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego oraz utworzenia Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (Dz. Urz. MKiDN Nr 6, poz. 50), Zarządzenia nr 32 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 grudnia 2010 r. w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (Dz. Urz. MKiDN Nr 6, poz. 58), Zarządzenia nr 28 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 24 maja 2011 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (Dz. Urz. MKiDN Nr 4, poz. 34), Zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 listopada 2013 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Narodowego Instytutu Dziedzictwa (Dz. Urz. MKiDN poz. 45), Zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 stycznia 2014 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Narodowego Instytutu Dziedzictwa (Dz. Urz. MKiDN, poz. 1) oraz statutu, stanowiącego załącznik do zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 stycznia 2020 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa (Dz. Urz. MKiDN 2020, poz. 5), Zarządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 17 maja 2024 roku opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dniu 20 maja 2024 roku, pod pozycją 58, zmienionym Zarządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 31 maja 2024 roku, opublikowanym w Dzienniku Urzędowym Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dniu 31 maja 2024 roku, pod pozycją 67 z dniem 10 czerwca 2024 r. dokonuje się połączenia państwowych instytucji kultury: Narodowego Instytutu Dziedzictwa i Narodowego Instytutu Konserwacji Zabytków.

⁴ § 5. 1. Do zadań Instytutu należy w szczególności: 1) tworzenie i upowszechnianie standardów dokumentacji, badania, konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych, nieruchomych i archeologicznych; 2) włączanie się na wnioski Ministra lub Generalnego Konserwatora Zabytków w proces ewaluacji i doskonalenia systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz w proces ochrony dziedzictwa niematerialnego; 3) wydawanie opinii i ekspertyz dotyczących działań przy zabytkach na rzecz organów administracji publicznej; 4) monitorowanie i analizowanie zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego oraz wypracowywanie metod przeciwdziałania tym zagrożeniom, w tym w szczególności obiektów z Listy dziedzictwa światowego i uznanych za pomniki historii; 5) publikowanie i upowszechnianie wydawnictw z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad nim; 6) realizacja specjalistycznych programów szkoleniowych i informacyjnych na rzecz służb konserwatorskich i środowisk związanych z opieką nad zabytkami; 7) podejmowanie współpracy z właścicielami i zarządcami zabytków na rzecz właściwego zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego oraz promowanie zasad opieki nad zabytkami; 8) realizacja programów i kampanii społecznych w zakresie promowania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 9) realizacja programów edukacyjnych i podejmowanie współpracy na polu edukacji społecznej na rzecz ochrony i opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym; 10) podejmowanie współpracy na rzecz wzrostu społecznego zaangażowania w system identyfikacji i ochrony dziedzictwa kulturowego; 11) gromadzenie, opracowywanie, archiwizowanie i udostępnianie wiedzy o stanie zachowania i wartościach zasobu dziedzictwa kulturowego, w tym także zbiorów naukowych związanych z ochroną tego dziedzictwa; 12) gromadzenie i zarządzanie zasobem dokumentacji rejestru zabytków i Krajowej Ewidencji Zabytków, a także ewidencjonowanie badań archeologicznych prowadzonych na terenie kraju; 13) prowadzenie i rozwój ogólnopolskiego, cyfrowego systemu gromadzenia i udostępniania danych o dziedzictwie kulturowym, w tym danych geolokalizacyjnych; 14) koordynowanie realizacji procedury występowania z wnioskiem do Ministra o uznanie przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zabytku nieruchomego za pomnik historii; 15) realizacja w zakresie powierzonych przez Ministra zadań wynikających z porozumień, konwencji i innych dokumentów ratyfikowanych przez Polskę, związanych z ochroną i opieką nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym; 16) prowadzenie w porozumieniu z Ministrem współpracy międzynarodowej w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym; 17) organizowanie i prowadzenie innych prac związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na zlecenie Ministra lub Generalnego Konserwatora Zabytków.

- udział w procesach monitoringu i ewaluacji Krajowego programu 2023-2026, koordynowanych przez Zespół MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ;
- podejmowanie współpracy z innymi podmiotami w ramach realizacji zadań Krajowego programu 2023-2026, w tym: organizacjami pozarządowymi, państwowymi i samorządowymi instytucjami kultury oraz WKZ;
- podejmowanie współpracy z doraźnymi zespołami eksperckimi powoływanymi w ramach realizacji Krajowego programu 2023-2026;
- sporządzanie rocznych, lub w innym terminie na wniosek MKiDN, sprawozdań z realizacji Krajowego programu 2023-2026 wraz z rekomendacjami i niezbędnymi podsumowaniami, z uwzględnieniem pomiaru i sprawozdawczości wskaźników wskazanych dla poszczególnych zadań Krajowego programu 2023-2026;
- opracowywanie i przedkładanie Zespołowi MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ sprawozdań z realizacji zadań przypisanych NID w Krajowym programie 2023-2026;
- uzgadnianie brzmienia sprawozdań opracowywanych przez Zespół MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ w zakresie dotyczącym zadań przypisanych w Krajowym programie 2023-2026;
- zapobieganie występowaniu odstępstw w realizacji zadań Krajowego programu 2023-2026 względem założeń przyjętych w Krajowym programie 2023-2026 w odniesieniu do działań przypisanych NID;
- przedstawianie propozycji ewentualnych koniecznych działań naprawczych Zespołowi MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ, a po ich akceptacji przez GKZ podejmowanie działań naprawczych, w sytuacji problemów w realizacji Krajowego programu 2023-2026;
- przeprowadzanie analiz i opracowanie propozycji korekt do przygotowywanej przez GKZ aktualizacji Krajowego programu 2023-2026 w zakresie działań realizowanych przez NID wraz z uzasadnieniem potrzeby wprowadzenia korekty lub aktualizacji.

HARMONOGRAM WDRAŻANIA KRAJOWEGO PROGRAMU 2023–2026

Harmonogram, ze względu na połączenie instytucji NID i NIKZ został przesunięty na III-IV kwartał 2025 r i cały 2026 rok.

Tabela nr 3. Harmonogram wdrażania Krajowego Programu 2023–2026.

Założenia Krajowego programu	2023				2024				2025				2026			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
1.1.1.1																
1.1.1.2																
1.1.1.3		Brak realizacji				Brak realizacji										
1.1.1.4																
1.1.1.5																
1.1.1.6																
1.1.1.7																
1.1.1.8																
1.1.1.9																
1.2.1.1.																
1.2.1.2																
1.2.1.3		Brak realizacji				Brak realizacji										
1.2.1.4																
1.2.1.5																
1.2.1.6																
2.1.1.1		Brak realizacji				Brak realizacji										
2.1.1.2																
3.1.1.1																
3.1.1.2		Brak realizacji				Brak realizacji										
3.1.1.3																
3.1.1.4																
3.2.1.1																
3.2.1.2		Brak realizacji				Brak realizacji										
3.2.1.3																
3.2.1.4																

Opracowanie: DOZ

WSKAŹNIKI STOPNIA REALIZACJI ZADAŃ KRAJOWEGO PROGRAMU

Ocena wykonania poszczególnych zadań dokonywana jest w skali czterostopniowej. Wykonanie 100% zadania przyjmuje wartość 1 punktu, wykonanie 75%–99% zadania to 0,75 punktu, wykonanie zadania w mniejszym stopniu, ale nie mniej niż w 50%, to 0,5 punktu, wykonanie 49% i mniej przyjmuje wartość 0. Wskaźnik realizacji programu to suma wykonania poszczególnych zadań wyrażona w procentach. Ocenie procentowej podlegają wskaźniki każdego kamienia milowego, które mają przełożenie na parametry ilościowe – np. jedna publikacja, dwa szkolenia, w których uczestniczy łącznie 100 osób, jedna konferencja z udziałem 100 osób itp. W przypadku zadania, którego kamieniami milowymi są: wydanie jednej publikacji, uczestnictwo w dwóch szkoleniach łącznie 100 osób, wykonanie zadania w sytuacji wydania jednej publikacji oraz przeszkolenia 70 osób wyniesie 85%, co będzie oznaczało przyznanie 0,75 punktu w ramach oceny wykonania zadania.

Tabela nr 4. Wskaźniki stopnia realizacji zadań Krajowego Programu 2023–2026.

WSKAŹNIK	2023	2024	2025	2026
STOPIEŃ REALIZACJI – każdy wskaźnik wykonany: w 100% to jeden punkt; od 75% do 99% – 0,75 punktu; od 50% do 74% – 0,5 punktu, 49% i mniej – 0. Stopień realizacji całego programu będzie wyliczony z proporcji. Każdy wskaźnik to jeden punkt. Jeżeli ten sam wskaźnik będzie rozliczony z wykonania w poszczególnych latach, to w każdym roku został przyznany jeden punkt				
KPOZ 2023–2026: Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce				
1. WERYFIKACJA WYBRANEGO ZASOBU ZABYTEKÓW I WZMOCNIENIE NARZĘDZI OCHRONY DZIEDZICTWA O WYJĄTKOWEJ WARTOŚCI				
1.1 PODNOSZENIE WIEDZY O WYBRANYCH GRUPACH ZASOBU ZABYTEKOWEGO KRAJU				
1.1.1 Weryfikacja stanu zasobu zabytków architektury wchodzącej w skład zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (NID)				
Wykonanie założeń raportu. Wskaźnik: jeden egzemplarz założeń raportu.			1	
Ewaluacja zasobu obiektów objętych ochroną prawną, ujętych w rejestrze i ewidencji zabytków nieruchomości oraz ujętych w raportach środków trwałych KOWR. Wskaźnik: jeden egzemplarz opracowania – min. 1280 zespołów/ obiektów.			1	
Opracowanie wzoru ankiety weryfikacyjnej zasobów zabytkowych uwzględniającej specyfikę zabytków wchodzących w skład zasobu KOWR. Wskaźnik: min. jeden egzemplarz dokumentacji.			1	
Wykonanie planu realizacji weryfikacji terenowej obiektów zabytkowych. Wskaźnik: jeden egzemplarz dokumentacji – plan.			1	
Wskaźnik: Przeprowadzenie szkoleń dla wykonawców prac ewidencyjnych/ dokumentacyjnych.				1
Wykonanie terenowych prac dokumentacyjnych wytypowanych obiektów – aktualizacja dokumentacji już istniejącej wybranych obiektów/wykonanie dokumentacji dla wybranych – nowych obiektów oraz ankiet weryfikacyjnych Wskaźnik: łącznie min. 100 kart obiektów/ zespołów obiektów oraz ok. 1180 ankiet obiektów/zespołów obiektów.				1
Przygotowanie raportu. Wskaźnik: raport będzie zawierał dane min. 1280 obiektów/zespołów obiektów.				1
Udostępnienie zaktualizowanej, istniejącej w NID bazy danych dotyczącej zasobu. Baza dostępna dla służb konserwatorskich i KOWR. Wskaźnik: aktualizacja bazy				1

danych dot. min. 1280 obiektów/zespołów obiektów i wprowadzenie danych dot. min. 100 obiektów/zespołów obiektów.				
Wykaz obiektów i elementów reprezentatywnych koniecznych do objęcia dokumentacją z harmonogramem realizacji. Wskaźnik: przygotowanie dwóch rodzajów dokumentacji.				1
1.2. OCHRONA ZABYTEKÓW I ZARZĄDZANIE ZABYTEKAMI O WYJĄTKOWEJ WARTOŚCI				
1.2.1 Model i system wartościowania zabytków (NID)				
Opracowanie wytycznych do stworzenia modelu i systemu wartościowania zabytków (na podstawie europejskich doświadczeń). Wskaźnik: jeden raport na podstawie przeanalizowanych systemów wartościowania.			1	
Opracowanie modelu oceny wartości zabytku oraz instrukcji jego stosowania. Wskaźnik: jedno opracowanie modelowe (różne grupy typologiczne zabytków o najcenniejszych wartościach, z wnioskami dla grup typologicznych)				1
Opracowanie systemu wartościowania zabytków (rozdzielającego grupy zabytków) oraz instrukcji jego stosowania. Wskaźnik: jedno opracowanie.				1
Opracowanie materiałów i wytycznych na temat wykorzystania wartości zabytkowych w procesie opieki i zarządzania zabytkami. Wskaźnik: jedna publikacja				1
Przeprowadzenie warsztatów informacyjnych dla służb konserwatorskich. Wskaźnik: szkolenie min. 50 osób				1
2. WZMOCNIENIE POTENCJAŁU ORGANIZACYJNEGO SYSTEMU OCHRONY ZABYTEKÓW				
2.1. NOWE TECHNOLOGIE W OCHRONIE ZABYTEKÓW				
2.1.1 Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D (NID)				
Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie poszczególny obiekt zabytkowy (wskazany numerem Inspire ID), dla którego w ramach zadania zostanie wykonana dokumentacja – inwentaryzacja cyfrowa (cyfrowa kopia obiektu) według określonego przez NID standardu. Planowane jest wykonanie dokumentacji 10 obiektów w porozumieniu z WKZ i uzgodnieniu z DOZ MKiDN oraz przekazanie dokumentacji 3D do WKZ. Wskaźnik: 10 obiektów				1
Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie publikacja naukowa z inwentaryzacjami, upowszechniająca standard opracowania. Wskaźnik: jedna publikacja naukowa.				1
Wskaźnikiem obrazującym poziom realizacji projektu będzie liczba modeli 3D obiektów zabytkowych (wskazanych numerem Inspire ID lub numerem rejestru czy ewidencji zabytków), które w ramach zadania zostaną opublikowane w portalu Zabytek.pl. Wskaźnik: 10 modeli 3D.				1
3. ROLA ZABYTEKÓW W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU (EDUKACJA I PARTYCYPACJA)				
3.1. WZMACNIANIE NARZĘDZI OCHRONY ZABYTEKÓW WOBEC ZMIAN KLIMATYCZNYCH				
3.1.1. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami (NID)				
Opracowanie konspektu poradnika. Opracowanie modelowych gminnych programów opieki nad zabytkami. Opracowanie poradnika do tworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Wskaźnik: jeden konspekt, trzy gminne programy, jeden poradnik przekazany do akceptacji GKZ.			1	3
Realizacja cyklu szkoleń online (16 województw) dotyczących opracowania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami. Opublikowanie i upowszechnienie poradnika dotyczącego opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami (forma elektroniczna). Wskaźnik: szkolenia online min. 300 osób, publikacja poradnika w otwartym dostępie.				1

3.2. EDUKACJA W ZAKRESIE WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO				
Zadanie 3.2.1 Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom (NID)				
Przygotowanie materiałów szkoleniowo-edukacyjnych. Wskaźnik: jeden egzemplarz materiałów, pięć szkoleń dla służb mundurowych i organów wymiaru sprawiedliwości (min. 150 osób) .			2	
Szkolenie stacjonarne dla służb konserwatorskich Wskaźnik: przeprowadzenie szkoleń stacjonarnych min. 100 osób, opublikowanie i rozpropagowanie szkolenia dla WKZ				1

MONITOROWANIE KRAJOWEGO PROGRAMU

W ramach monitoringu analizowana będzie zgodność realizacji zadań z harmonogramem oraz skuteczność ich realizacji. Filarami monitoringu Krajowego programu 2023-2026 będą cztery roczne sprawozdania sporządzone przez Zespół MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ przy współpracy instytucji realizujących, zawierające m.in. informacje, czy wszystkie zaplanowane na dany rok zadania zostały zrealizowane oraz czy założone rezultaty tych zadań zostały w pełni osiągnięte.

W przypadku pojawienia się opóźnień lub niepełnego osiągnięcia rezultatów w ramach poszczególnych zadań ocenione zostanie ryzyko niepełnej realizacji celów programu oraz zarekomendowane będą adekwatne działania naprawcze. Podstawą sporządzenia rocznego sprawozdania będą robocze raporty kwartalne, natomiast rezultaty bieżącego monitoringu powinny być omawiane na roboczych spotkaniach Zespołu MKiDN ds. Krajowego programu przy DOZ z udziałem przedstawicieli instytucji realizującej zadania Krajowego programu 2023-2026. Krajowy program 2023-2026 podlega corocznej sprawozdawczości na potrzeby Rady Ministrów, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1530, z późn. zm.). Dodatkowo, zgodnie z art. 86 pkt 2 u.o.z minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego będzie przedstawiał Radzie Ministrów, co dwa lata, sprawozdanie z realizacji zadań wynikających z Krajowego programu 2023-2026.

EWALUACJA

Ewaluacja programu zostanie przeprowadzona w ostatnim roku jego realizacji. Umieszczenie badania ewaluacyjnego w $\frac{3}{4}$ okresu realizacji przedsięwzięcia ma umożliwić uwzględnienie jego wyników w procesie konstruowania oraz wdrażania następnej edycji Krajowego programu, tj. na lata 2027–2030. Podmiotem odpowiedzialnym za przeprowadzenie ewaluacji Krajowego programu 2023-2026 będzie MKiDN. Wykonanie badania może zostać zlecone podmiotowi zewnętrznemu.

7. ZARZĄDZANIE RYZYKIEM

Wykonanie Krajowego Programu 2023-2026 powoduje powstanie możliwości wystąpienia różnorodnych ryzyk utrudniających lub uniemożliwiających jego realizację. Metodą

przeciwdziałania ich wystąpieniu lub zminimalizowania ich skutków jest podejmowanie działań z zakresu zarządzania ryzykiem. Podstawowym wymiarem tego procesu jest stworzenie kompetentnej grupy ekspertów odpowiedzialnej za wykonanie Krajowego programu.

Konieczne będzie utworzenie zespołu zarządzającego Krajowym programem 2023-2026, którego członkowie będą mieli doświadczenie w zarządzaniu projektami w środowisku interdyscyplinarnym, przy wykorzystaniu wielu technik oraz instrumentów z zakresu zarządzania publicznego.

Właściwy dobór grupy specjalistów realizujących program i utworzenie zespołu zarządzającego pozwoli na podjęcie w ramach współpracy następujących działań:

- określenie celu zarządzania ryzykiem,
- określenie występujących ryzyk,
- ocenę ryzyk,
- wybór właściwej metody zarządzania ryzykiem,
- monitorowanie.

8. SPIS RYCIN

Ryc. 1. Cele Zrównoważonego Rozwoju – Agenda ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030.

9. SPIS TABEL

Tabela nr 1. Schemat podziału zadań – kierunki rozwoju.

Tabela nr 2. Budżet z podziałem na cele i zadania.

Tabela nr 3. Harmonogram wdrażania Krajowego Programu 2023–2026.

Tabela nr 4. Wskaźniki stopnia realizacji zadań.

10. WYKAZ ANEKSÓW

Aneks nr 1 – Diagnoza

Aneks nr 2 - Relacja z dokumentami strategicznymi

Aneks nr 3 - Załączniki

ANEKS NR 1 - DIAGNOZA

OBSZAR 1. ORGANIZACJA I ZADANIA ORGANÓW OCHRONY ZABYTEKÓW W POLSCE

SYSTEM OCHRONY ZABYTEKÓW W POLSCE

System ochrony zabytków w Polsce ma swoje korzenie w wydanym w 1918 r. Dekrecie Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego z dnia 31 października o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (Dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1918 r. Nr 16, poz. 36). Na jego mocy (art. 1) „Wszelkie zabytki kultury i sztuki, znajdujące się w granicach Państwa Polskiego, wpisane do inwentarza zabytków sztuki i kultury, podlegają opiece prawa [...]”, wszelkie działania związane ze sprawowaniem opieki zaś należą do (art. 3) „[...] konserwatorów zabytków sztuki i kultury, mianowanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”.

System ochrony zabytków w Polsce – funkcjonujący w okresie międzywojennym – został ostatecznie ukształtowany przepisami rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca o opiece nad zabytkami, wydanego w 1928 r. (Dz.U. z 1928 r. Nr 29 poz. 265, z późn. zm.⁵). Na jego mocy utworzono funkcjonujący do dziś rejestr zabytków (art. 4) „Władze konserwatorskie pierwszej instancji prowadzą rejestr zabytków. Sposób prowadzenia rejestru określało rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”. Dział drugi wspomnianego rozporządzenia określał strukturę i organizację organów opieki nad zabytkami⁶, przyznając obowiązki w tym zakresie administracji państwowej.

W 1962 r. dokonano istotnej zmiany w obowiązującym systemie ochrony zabytków w Polsce, wprowadzając w życie ustawę z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1999 r. Nr 98 poz. 1150, z późn. zm.⁷). Tą ustawą wprowadzono pojęcie „ochrona zabytków”, jako wyłączną kompetencję państwa⁸. Ustawa łączyła w sobie przepisy dotyczące ochrony zabytków z przepisami dotyczącymi organizacji i działalności muzealnej.

Obecnie całokształt problematyki dotyczącej ochrony zabytków w Polsce reguluje ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zasadniczymi zmianami wprowadzonymi tą ustawą są:

- rozróżnienie ochrony zabytków (działania administracyjne) od opieki nad zabytkami (działania właścicielskie),
- wprowadzenie definicji zabytku, którym mogą być wszelkie obiekty i przedmioty spełniające legalną definicję.

⁵ Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz.U. z 1933 r. Nr 10 poz. 62 i Nr 82 poz. 599, z 1934 r. Nr 110 poz. 976 oraz z 1946 r. Nr 14 poz. 99.

⁶ Obecna struktura odpowiada zasadniczo ówczesnym założeniom.

⁷ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2000 r. Nr 120 poz. 1268, z 2002 r. Nr 25, poz. 253 i Nr 113 poz. 984 oraz z 2003 r. Nr 80 poz. 717.

⁸ Wszystkie wcześniejsze akty prawne określały tę sferę mianem „opieki nad zabytkami”.

Obecnie obowiązująca ustawa (wraz z aktami wykonawczymi) reguluje kwestie związane z:

- formami i sposobami ochrony zabytków,
- zagospodarowaniem zabytków, prowadzeniem badań, prac i robót oraz podejmowaniem innych działań przy zabytkach,
- nadzorem konserwatorskim,
- wywozem zabytków za granicę,
- zasadami finansowania opieki nad zabytkami,
- Krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury,
- Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz ochroną zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,
- organizacją organów ochrony zabytków,
- społecznymi opiekunami zabytków,
- przepisami karnymi.

ROLA I ZNACZENIE UMÓW MIĘDZYNARODOWYCH W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Umowy międzynarodowe ratyfikowane i opublikowane w Dzienniku Ustaw RP należą do źródeł prawa powszechnie obowiązującego, co oznacza, że stają się źródłem praw i obowiązków konkretnych adresatów w krajowym porządku prawnym. Obowiązek ich przestrzegania dotyczy zarówno wszystkich organów administracji publicznej, jak i obywateli.

Ratyfikowane umowy międzynarodowe, zwłaszcza Konwencje UNESCO oraz Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazują cele i zadania, do realizacji których zostaliśmy zobowiązani wobec całej społeczności międzynarodowej. Determinują one kierunki działań podejmowanych przez administrację w ramach Krajowego programu. Podstawowe znaczenie dla formułowania celów i kierunków działania w ochronie zabytków mają ratyfikowane przez Polskę konwencje międzynarodowe dotyczące ochrony zabytków. Wśród konwencji UNESCO są to:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46 poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 248);
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17 listopada 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20 poz. 106);
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. z 1976 r. Nr 32 poz. 190);
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 172 poz. 1018),

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 215 poz. 1585);
- Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 2 listopada 2001 r. (Dz.U. z 2021 r. poz. 1302).

Do ratyfikowanych Konwencji Rady Europy należą:

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 120 poz. 564),
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 210);
- Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98);
- Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa sporządzona w Faro dnia 27 października 2005 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 396).

Aktualnym wyzwaniem administracji jest ocena efektywności wdrożenia poszczególnych obowiązków wynikających z wyżej wymienionej Konwencji do polskiego porządku prawnego. Bardzo poważne wątpliwości budzi szczególnie sposób ochrony zabytków ruchomych, zwłaszcza w świetle Konwencji haskiej (1954), która wymaga podejmowania określonych działań inwentaryzacyjnych oraz przygotowywania planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego oraz Konwencji w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (1970), która dotyczy ukształtowania systemu kontroli wywozu zabytków za granicę oraz determinuje funkcję zabytków ruchomych.

Oprócz ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. Należy mieć na względzie zwłaszcza bogaty dorobek UNESCO. Ważnymi źródłami standardów są m.in.:

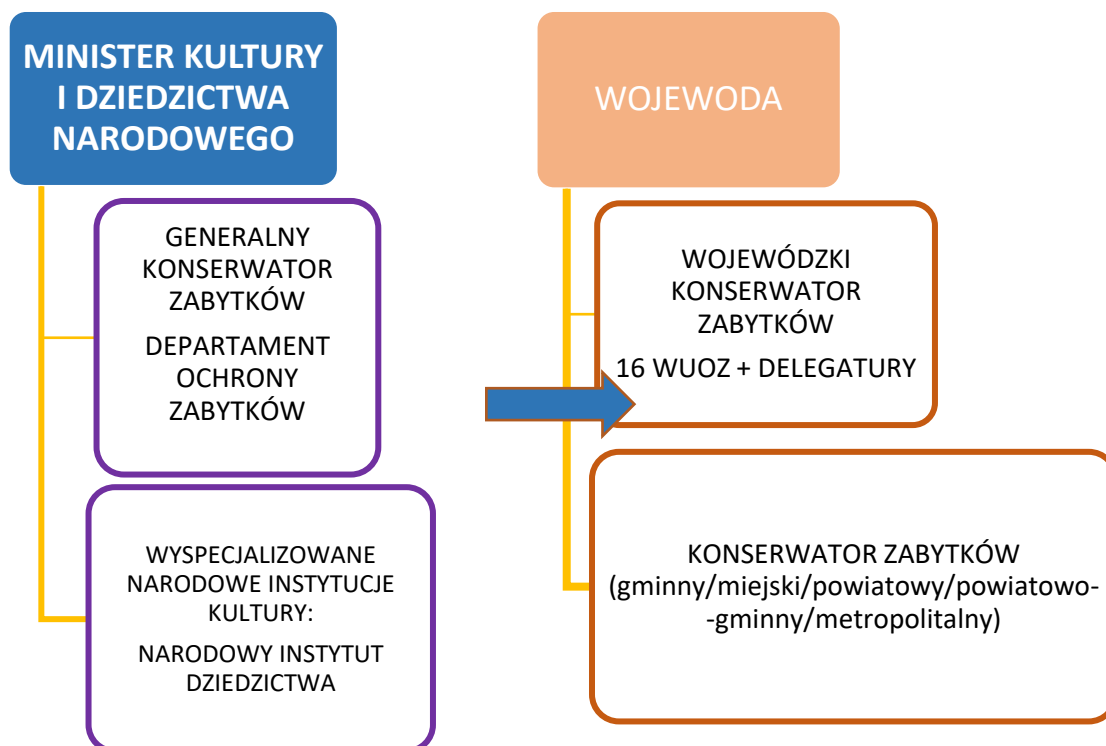
- Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc (1962);
- Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne (1968);
- Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym (1972);
- Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976);
- Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym, tzw. „Rekomendacje Warszawskie (1976);
- Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989);
- Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011).

Niezwykle ważnym dokumentem, w którym określone zostały poglądy społeczności międzynarodowej na temat sposobu ochrony miast historycznych, w tym tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011⁹). Rekomendacja ta wprowadza pojęcie „podejście krajobrazowe”, które jest stosowane w celu rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, przez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Istotą nowego sposobu ochrony wskazanej przez UNESCO w tej rekomendacji powinno być więc wykorzystanie dziedzictwa jako potencjału prorozwojowego, zakorzenionego w harmonijnej i zrównoważonej relacji między środowiskiem miejskim a przyrodniczym oraz między potrzebami obecnych i przyszłych pokoleń a spuścizną przeszłości.

ORGANY OCHRONY ZABYTEKÓW W POLSCE – ZADANIA I KOMPETENCJE

Organami ochrony zabytków są, zgodnie z art. 89 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewodowie.

Organem pierwszej instancji jest WKZ a organem wyższego stopnia – minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w przepisach odrębnych.

Ryc. 1. Organy ochrony zabytków w Polsce – struktura.

⁹https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Rekomendacje/Zalecenie_w_sprawie_krajobrazu_miejskiego.pdf

Organ wyższego stopnia

W imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje GKZ, który jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego¹⁰. GKZ realizuje przypisane mu zadania za pomocą DOZ. Wyspecjalizowanym podmiotem wspierającym działania GKZ w tym zakresie jest także NID oraz państwowe instytucje kultury właściwe w zakresie ochrony zabytków.

Organ pierwszej instancji

Zgodnie z treścią art. 93 u.o.z. organami pierwszej instancji są:

- WKZ w sprawach określonych w u.o.z. i przepisach odrębnych,
- dyrektor właściwego terytorialnie urzędu morskiego w sprawach, o których mowa w art. 36 ust. 2 i art. 48 u.o.z.,
- Dyrektor Biblioteki Narodowej w sprawach o wydawanie pozwoleń, określonych w art. 51 ust. 1 i 3 u.o.z., na wywóz zabytków będących materiałami bibliotecznymi za granicę.

W imieniu wojewodów zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków¹¹ wykonują WKZ, powoływani i odwoływani przez wojewodę na wniosek lub za zgodą GKZ, którzy wchodzi w skład rządowej administracji zespolonej w województwie.

WKZ kierują 16 WUOZ, z których większość ma siedziby w miastach – stolicach województw. W trzech przypadkach siedziby znajdują się w innych miastach: w województwie kujawsko-pomorskim (Toruń, a nie Bydgoszcz), województwie lubuskim (Zielona Góra, a nie Gorzów Wielkopolski) i województwie podkarpackim (Przemyśl, a nie Rzeszów).

W strukturach WUOZ funkcjonują 33 delegatury utworzone w byłych miastach wojewódzkich¹². Dodatkowo utworzono delegatury w Sandomierzu, Ełku i Nowym Targu.

Przekazywanie zadań z zakresu ochrony zabytków organu pierwszej instancji innym podmiotom

Na podstawie art. 96 ust. 2 u.o.z. wojewoda, na wniosek WKZ, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym. Wojewoda na wniosek WKZ może powierzyć w drodze porozumienia prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, kierownikom instytucji kultury¹³. Przekazaniu nie mogą podlegać jedynie

¹⁰ Art. 90 ust. 1 u.o.z.

¹¹ Art. 89 pkt 2 oraz art. 91 u.o.z.

¹² Dotyczy miast, które w wyniku reformy administracyjnej przeprowadzonej w 1999 r. przestały być stolicami województw.

¹³ Zadania z zakresu ochrony zabytków realizowane przez organ pierwszej instancji przekazywane są na mocy stosownych porozumień w ogromnej większości jednostkom samorządu terytorialnego. W trzech przypadkach wybrane zadania przekazane na mocy porozumień realizują: Zamek Królewski na Wawelu, Muzeum Narodowe we Wrocławiu oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa (art. 96 ust. 3 u.o.z.).

kwestie dotyczące prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wydawania w tym zakresie decyzji administracyjnych¹⁴.

O ile zakres kompetencji WKZ jest szczegółowo określony przepisami u.o.z., o tyle zakres kompetencji samorządowego (miejskiego lub powiatowego, powiatowo-gminnego, metropolitalnego) konserwatora zabytków jest uzależniony wyłącznie od treści zawartego porozumienia (z wyłączeniem kompetencji zastrzeżonych przepisami wyżej wymienionej ustawy dla WKZ). Przekazane kompetencje, którymi aktualnie dysponują samorządowi konserwatorzy zabytków, charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem. Widoczne to jest także w zróżnicowaniu formalnego umocowania konserwatorów – od faktycznych miejskich i powiatowych konserwatorów zabytków, przez stanowiska do spraw ochrony zabytków, po zupełny brak stanowiska (kompetencje pozostają w rękach burmistrza lub prezydenta).

Samorządowi konserwatorzy zabytków w różny sposób mogą się także wypowiadać w odniesieniu do nieruchomości stanowiących własność komunalną oraz inwestycji komunalnych. W części przypadków takie działania są wyłączone z ich kompetencji i pozostawione do decyzji właściwego WKZ, w większości przypadków jednak samorządowi konserwatorzy zabytków mogą w takich sytuacjach wydawać decyzje bez żadnych ograniczeń. Dowolność jest widoczna w sposobie powoływania samorządowych konserwatorów zabytków i stawianych im wymaganiach kompetencyjnych. Zdarzają się przypadki stawiania wymagań analogicznych do ustawowo przypisanych WKZ, a w części porozumień zawarto obowiązek uzgodnienia lub opiniowania przez WKZ kandydata na stanowisko samorządowego konserwatora zabytków. W części przypadków jednak wybór samorządowego konserwatora zabytków pozostaje wyłączną kompetencją burmistrza, prezydenta lub starosty.

Działania organów pierwszej instancji

Ważnym obszarem działania WKZ jest wydawanie decyzji, postanowień, uzgodnień, zaleceń, wytycznych itp., co wynika z realizacji przepisów m.in. niżej wymienionych aktów prawnych:

- ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292, z. późn. zm.),
- ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1130),
- ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2025 r. poz. 418),
- ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2024 r. poz. 1478, z. późn. zm.),
- ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1145, z. późn. zm.),
- ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 82),
- ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2025 r. poz. 567),
- ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2024 r., 576, z. późn. zm.),

¹⁴ Art. 96 ust. 4 u.o.z.

- ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2025 r. poz. 132, z późn. zm.),
- ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. z 2024 r. poz. 572),
- ustawy z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz.U. z 2024 r. poz. 1125, z późn. zm.),
- ustawy z dnia 18 września 2001 r. – *Kodeks morski* (Dz.U. 2023 r. poz. 1309),
- ustawy z dnia 17 października 2003 r. o wykonywaniu prac podwodnych (Dz.U. 2021 r. poz. 612).

ROLA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W SYSTEMIE OCHRONY ZABYTKÓW W POLSCE

Za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa (WKZ oraz GKZ), jak i jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli.

W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465, z późn. zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Art. 4 ust. 1 pkt. 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz.107, z późn. zm.) stanowi, że powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze publicznym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim, w tym zwłaszcza na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2024 r. poz. 566) w zakresie „kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Należy podkreślić, że art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 4 ust. 1 pkt. 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym oraz art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa odnoszą się zarówno do ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, jednostki samorządu terytorialnego są bowiem właścicielem ok. 21% zabytków nieruchomych i zobowiązane są do opieki nad nimi (art. 5 i art. 71 u.o.z.). Co więcej, to gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami). W związku z tym z dniem 1 stycznia 1999 r. nie tylko zdecentralizowano zadania związane z ochroną zabytków, lecz także przekazano większość zabytków nieruchomych do zasobu samorządowego. Tym samym jednostki samorządu terytorialnego, działając w sferze dominium, na równi z pozostałymi właścicielami, zobowiązane są do dbałości o powierzone obiekty.

Oprócz zadań własnych, o których mowa w art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 4 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym oraz w art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, zgodnie z treścią ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przekazano jednostkom samorządu terytorialnego znaczące kompetencje w zakresie realizacji zadań ochronnych. Jednostki te, wdrażając postanowienia programów opieki nad zabytkami,

uzupełniają działania państwa w zakresie prawnej ochrony zabytków (art. 87): gminy dysponują kompetencjami dotyczącymi ustanowienia parku kulturowego, prowadzenia gminnych ewidencji zabytków oraz wprowadzania ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20).

Szczególną rolę odgrywają tu programy opieki tworzone na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego, stanowiące bardzo istotny element zarządzania dziedzictwem kulturowym na danym obszarze. Następuje stopniowy wzrost liczby wykonywanych gminnych programów opieki nad zabytkami, choć nadal część gmin nie wywiązała się z obowiązku ich przyjęcia.

OBSZAR 2. STAN ZACHOWANIA ZABYTEKÓW W POLSCE – ROLA I ZNACZENIE FORM OCHRONY ZABYTEKÓW ORAZ SYSTEMÓW INFORMACJI O ZABYTEKACH

POMNIKI HISTORII

Pomnik historii jest objęty jedną z czterech ustawowych form ochrony zabytków (art. 7 u.o.z., Aneks nr 3). Zgodnie z intencją ustawodawcy pomnik historii ma stanowić najwyższą – prestiżową – formę ochrony zabytków. Zgodnie bowiem z treścią art. 15 ust. 1 u.o.z. to do wyłącznej kompetencji Prezydenta RP należy uznawanie – w stosownym rozporządzeniu – zabytku za pomnik historii. Złożenie wniosku o uznanie za pomnik historii należy z kolei do wyłącznej kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, którego rekomendacja może dotyczyć wyłącznie zabytków wpisanych do rejestru bądź będących parkiem kulturowym.

Uznanie za pomnik historii jest w związku z tym szczególnym wyróżnieniem obiektów lub obszarów zabytkowych objętych już ustawowymi formami ochrony przez wpisanie do rejestru zabytków lub uznanie za park kulturowy, ze względu na ich wybitne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Należy mieć na uwadze również to, że zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO (art. 15 ust. 4 u.o.z.). W dniu 1 stycznia 2025 r. za pomniki historii uznane były 124 zabytki nieruchome

PARKI KULTUROWE

Park kulturowy jest – zgodnie z treścią art. 7 u.o.z. – jedną z czterech form ochrony zabytków. Jest przy tym jedyną formą jednoznacznie wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego. Utworzenie parku kulturowego należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego WKZ.

Utworzenie parku kulturowego wiąże się ze spełnieniem przez jednostkę samorządu terytorialnego dodatkowych warunków: sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku oraz sporządzenia (w uzgodnieniu z właściwym WKZ) planu ochrony parku.

Według obowiązującej ustawy, każdy utworzony park kulturowy musi mieć jasno określone: nazwę, granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, które mogą dotyczyć np.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej,

handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego; składowania lub magazynowania odpadów.

Celem ochrony parku kulturowego jest przestrzeń historycznie ukształtowana. Ma to być przestrzeń nie tylko z krajobrazem, lecz także z krajobrazem kulturowym o wyróżniających się widokowo terenach, ale o węższym zakresie desygnatów, tj. wyróżniających się krajobrazowo terenach z zabytkami nieruchomymi.

W związku z dodatkowymi, przywołanymi wyżej, obowiązkami jednostki samorządu terytorialnego od wejścia w życie u.o.z. ustanowiły około 40 parków kulturowych.

Szczegółowe uwarunkowania prawne ustanawiania parków kulturowych regulują przepisy art. 16 i art. 17 wyżej wymienionej ustawy.

REJESTR ZABYTKÓW

Rejestr zabytków został sporządzony na mocy przepisów rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami¹⁵. W ten sposób przyjęto, że administracja państwowa bierze na siebie obowiązek opieki nad wyodrębnionym zbiorem zabytków przez system nakazów i zakazów regulujących wszelkie działania, jakie mogą być w tym zabytku prowadzone. Na mocy decyzji wpisującej zabytek do wspomnianego wyżej rejestru obiekt uznawano za zabytkowy. Zgodnie z takim podejściem tylko obiekty wpisane do rejestru zabytków były definiowane jako zabytki¹⁶.

Kolejne akty prawne regulujące zasady ochrony zabytków w Polsce uznawały rejestr jako podstawowe narzędzie ochrony zabytków w Polsce¹⁷, wprowadzając jedynie modyfikacje odnośnie do zasad jego prowadzenia. O wpisie do rejestru, a tym samym uznaniu obiektu za zabytek, decydowali WKZ, wydając stosowną decyzję administracyjną.

W art. 3 u.o.z. zdefiniowano pojęcie „zabytek”, rozróżniając kategorie zabytku nieruchomego, ruchomego i archeologicznego. Zgodnie z przepisami art. 10 u.o.z. jedynym organem ochrony zabytków mającym kompetencje do dokonywania wpisów zabytków do rejestru jest właściwy terytorialnie WKZ¹⁸. Wpisu zabytku do rejestru zabytków dokonuje się na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku¹⁹ właściwym symbolem:

- księga A – zabytki nieruchome,
- księga B – zabytki ruchome,

¹⁵ Art. 4 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami.

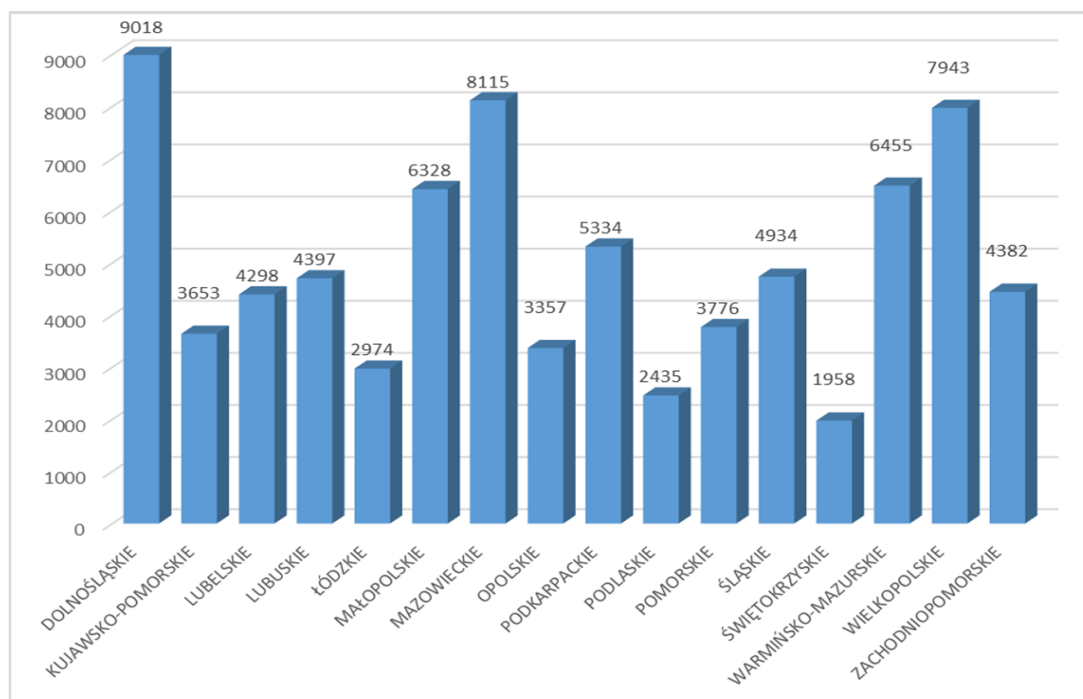
¹⁶ Art. 1: „Zabytkiem [...] jest każdy przedmiot tak nieruchomy, jak ruchomy, charakterystyczny dla pewnej epoki, posiadający wartość artystyczną, kulturalną, historyczną, archeologiczną lub paleontologiczną, stwierdzoną orzeczeniem władzy państwowej, i zasługujący wskutek tego na zachowanie” (Ibidem).

¹⁷ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury oraz ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

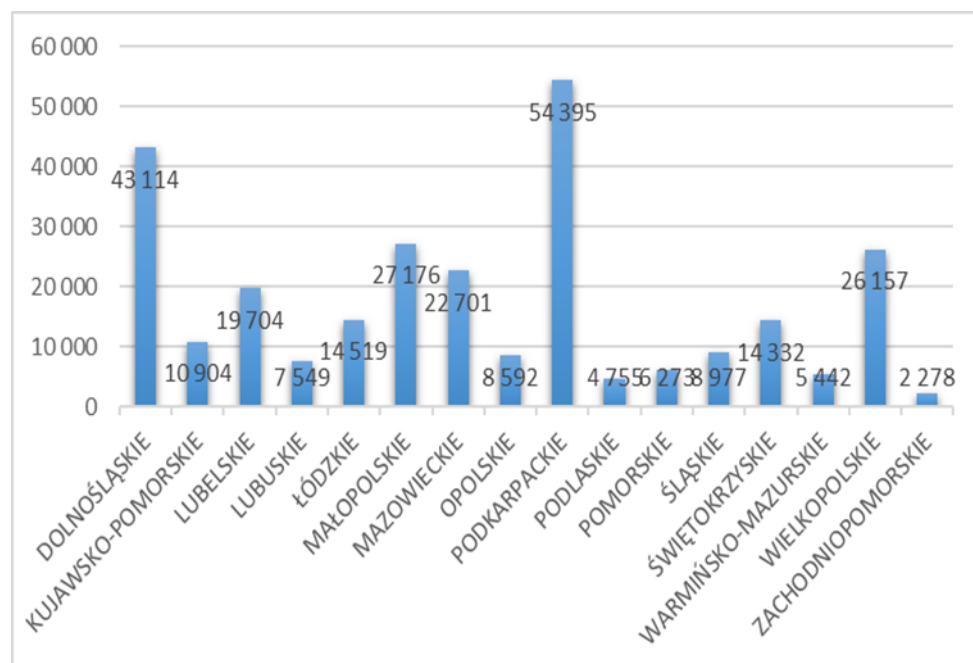
¹⁸ Art. 8 u.o.z.

¹⁹ Art. 6 u.o.z.

– księga C – zabytki archeologiczne²⁰.

Ryc. 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

Ryc. 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.

²⁰ Sposób prowadzenia rejestru zabytków oraz wzory ksiąg rejestru określają przepisy rozporządzenia Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r. poz. 56)

Znaczenie rejestru zabytków podkreśla przypisanie kompetencji do skreśleń zabytków z rejestru wyłącznie ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z zastrzeżeniem spełnienia ustawowych przesłanek²¹.

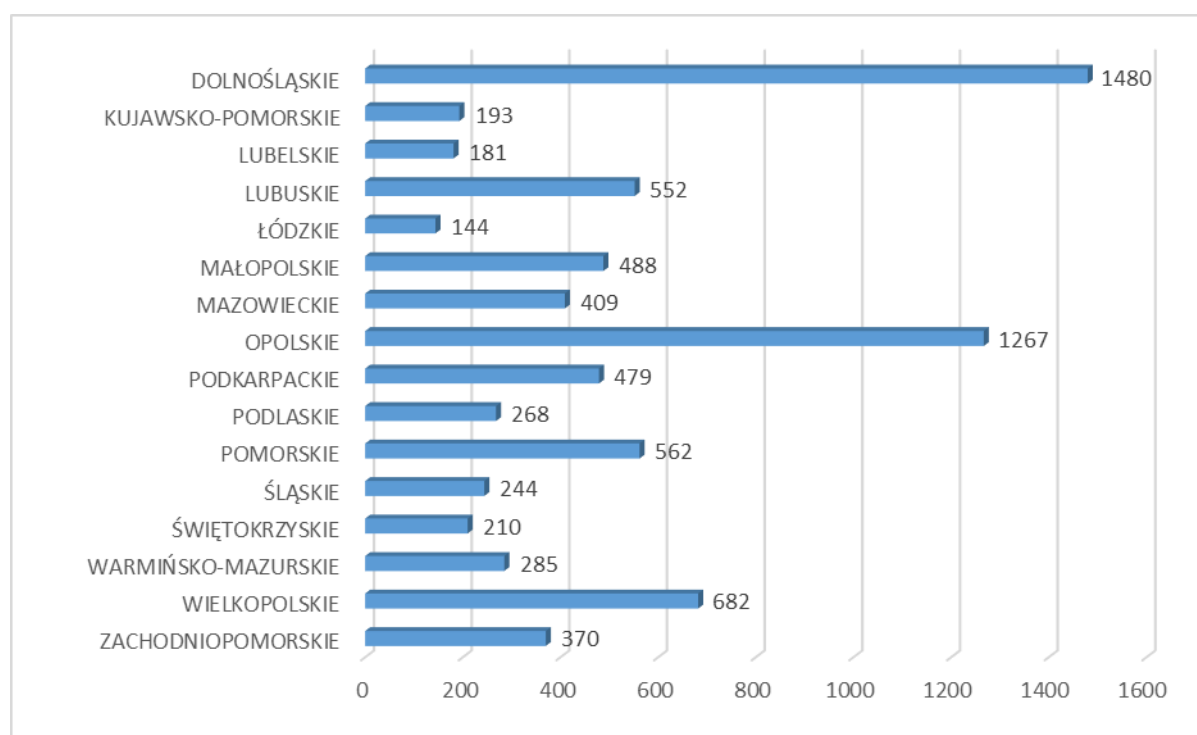
Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawanych przez właściwego WKZ na podstawie art. 36 u.o.z.

Rejestr zabytków obejmuje²²:

- 79 771 zabytków nieruchomości,
- 276 868 zabytków ruchomych,
- 7 814 zabytków archeologicznych.

EWIDENCJA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH – ARCHEOLOGICZNE ZDJĘCIE POLSKI (AZP²³)

Archeologiczne Zdjęcie Polski to ogólnopolski program badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i przez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu podzielono obszar kraju na tzw. arkusze AZP²⁴ – łącznie 8541 arkuszy.

²¹ Art. 13 u.o.z.

²² Dane z dn. 1 stycznia 2023 r.

²³ AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski; realizowana od 1978 r. ewidencja stanowisk archeologicznych obejmująca obszar całego kraju. Ewidencja stanowisk archeologicznych (AZP) jest podstawą do działań organów ochrony zabytków w sferze ochrony dziedzictwa archeologicznego. Program AZP jest unikalnym (w skali Europy) programem ewidencjonowania stanowisk archeologicznych.

²⁴ Mapa w skali 1:25 000 i o wymiarach 7,5 × 5 km.

Ryc. 4. Nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w poszczególnych województwach.

INFRASTRUKTURA INFORMACJI PRZESTRZENNEJ O ZABYTKACH

Infrastruktura danych przestrzennych (ang. *Spatial Data Infrastructure*, SDI) jest rozumiana jako „komputerowy system informacji służący do wprowadzania, gromadzenia, przetwarzania oraz przedstawiania danych przestrzennych, którego podstawową funkcją jest wspomaganie decyzji”. Zasób ten można definiować również jako zbiór danych zapewniający dostęp oraz możliwość ich wyszukiwania i przetwarzania informacji. Udostępnienie w ramach infrastruktury informacji przestrzennej danych o położeniu i danych opisowych nieruchomości oraz archeologicznych zabytków rejestrowych, pomników historii, a także miejsc uznanych za światowe dziedzictwo dzięki przyjętym standardom INSPIRE²⁵ umożliwi efektywne porównywanie i wspólne analizowanie danych przestrzennych gromadzonych przez podmioty podległe wszystkim resortom uwzględnionym w ramach infrastruktury informacji przestrzennej.

Nowe możliwości wynikające z wdrożenia jednolitego systemu gromadzenia i przekazywania danych przestrzennych mogą pomóc w efektywnym i skutecznym zarządzaniu przestrzenią przy uwzględnieniu wartości zabytkowych oraz zwiększyć poziom ochrony zabytków, realizowanej przez powołane do tego organy. Łatwy i operacyjny dostęp do danych przestrzennych zabytków znacznie przyspieszy proces projektowania i uzgadniania lokalizacji inwestycji, pomoże także przeciwdziałać wielu zagrożeniom zabytków, np. zminimalizuje ryzyko zniszczenia zabytków na skutek powodzi.

W związku z tym, że dane o położeniu zabytków będą publikowane w Internecie, w wolnym dostępie, infrastruktura informacji przestrzennej w zasadniczy sposób zwiększy społeczną dostępność do zasobu dziedzictwa kulturowego, jakim są zabytki.

Zgodnie z ustawą z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej (Dz.U. z 2025 r. poz. 242) najważniejszym organem odpowiedzialnym za wprowadzenie do infrastruktury informacji przestrzennej danych o zabytkach chronionych prawem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. GKZ w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego powierzył to zadanie dyrektorowi NID. Powierzeniu zadania towarzyszyło przekazanie środków finansowych z budżetu MKiDN, niezbędnych do stworzenia infrastruktury informacji przestrzennej oraz zasilenia jej danymi.

Ustawa z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej oraz Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2007/2/WE z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE) określają obowiązkowy zakres danych, który musi być uwzględniony dla każdego rekordu w bazie danych, oraz tryb, w jakim te dane muszą być publikowane w Internecie w formie usług sieciowych. Informacja o zabytkach nieruchomości, w tym archeologicznych, wpisanych do

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2007/2/WE z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiającej infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE) (Dz. Urz. UE L 108 z 25.04.2007, s. 1, z późn. zm.).

rejestr, zostanie opublikowana w związku z obowiązkiem nałożonym przez ustawę z dnia 4 marca 2010 r. o infrastrukturze informacji przestrzennej. Ważnym elementem tworzenia, gromadzenia i udostępniania danych o zabytkach w ramach infrastruktury informacji przestrzennej jest zapewnienie wysokiego standardu jakości danych.

OBSZAR 3. KOMUNIKACJA, POROZUMIENIE I WSPÓŁPRACA W OBSZARZE OCHRONY ZABYTKÓW W POLSCE

DZIEDZICTWO KULTUROWE – POTENCJAŁ ROZWOJU SPOŁECZNEGO

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 wskazano, że dziedzictwo kulturowe stanowi nie tylko przedmiot ochrony, lecz także zasób, który powinien być wykorzystywany z myślą o obecnym i przyszłym rozwoju. Obejmuje ono tak materialne dobra kultury, jak wartości artystyczne oraz poznawcze, utrwalające naszą pamięć narodową i tworzące tożsamość.

Świadoma partycypacja społeczna w procesie (re)interpretacji²⁶ dziedzictwa jest elementem budowy wspólnej tożsamości, a pośrednio – więzi międzyludzkich i zaufania, które ułatwia interakcję oraz współdziałanie i jest najważniejszym czynnikiem rozwoju kapitału społecznego.

Dziedzictwo kulturowe, jako świadectwo historii Polski, stanowi nie tylko istotny filar naszej tożsamości narodowej, lecz także, odwołując się do tradycyjnej kultury lokalnej, jest nośnikiem silnych więzi międzyludzkich i wzorców zachowań, które przetrwały w kulturze lokalnej.

WIELKOŚĆ ZASOBU ZABYTKÓW UMOŻLIWIAJĄCEGO BUDOWANIE I UTRWALANIE WSPÓLNEJ TOŻSAMOŚCI

Istotną częścią dziedzictwa kulturowego w kontekście budowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej są zabytki jako materialne nośniki wartości artystycznych oraz świadectwa historii wspólnej dla narodu i społeczności lokalnych, obecne w naturalnym otoczeniu człowieka.

Do zasobu stanowiącego podstawę budowania tożsamości narodowej można zaliczyć zabytki uznane rozporządzeniami Prezydenta RP za pomniki historii. Na dzień 1 stycznia 2025 r. na mocy decyzji Prezydenta RP za pomniki historii były uznane 123 miejsca i obiekty. Z każdym rokiem liczba najcenniejszych obiektów sukcesywnie się powiększa.

Drugą kategorią obiektów, ważnych w kontekście budowania tożsamości narodowej, są obiekty uznane za światowe dziedzictwo. Na dzień 1 stycznia 2025 r. w Polsce znajdowało się

²⁶ Reinterpretacja dziedzictwa kulturowego to proces – stanowiący wypadkową procesów społecznych, ekonomicznych, politycznych, przestrzennych i kulturowych – wynikający z ciągłej, społecznej waloryzacji i przekształcania zasobów dziedzictwa kulturowego oraz określania jego współczesnego, akceptowalnego społecznie znaczenia i wykorzystywania (definicja opracowana na podstawie materiału prof. J. Purchli, przygotowanego na potrzeby SRKS w 2010 r.).

17 tego typu obiektów: 15 dziedzictw kulturowych oraz dwa dziedzictwa o charakterze przyrodniczym.

Poza kategoriami zabytków o znaczeniu narodowym Polska ma także zasób obiektów zabytkowych o znaczeniu regionalnym i lokalnym, na który składają się zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz zabytki objęte ewidencjami. Do rejestru zabytków, według stanu na 1 stycznia 2023 r., wpisanych było 79 771 zabytków nieruchomych. Zabytki nieruchome mogą być zabytkami archeologicznymi, o ile stanowią powierzchnię, podziemną lub podwodną pozostałość egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów. W dniu 1 stycznia 2023 r. do rejestru zabytków było wpisanych 7814 zabytków archeologicznych.

Zasób ten może stanowić ważny element budowania tożsamości społeczności lokalnych, ponieważ duża część obywateli dostrzega korzyści płynące z lokalnego dziedzictwa kulturowego. Stosunkowo duży odsetek osób słabo uświadamiających sobie wartość lokalnych zabytków wskazuje na potrzebę jak najszybszego podjęcia działań promujących lokalne dziedzictwo kulturowe i upowszechniających wiedzę na jego temat. Wydaje się, że najlepszym medium do realizacji tego zadania jest Internet. Aż 40% Polaków deklaruje, że właśnie z Internetu czerpie wiedzę o dziedzictwie lokalnym, a odsetek ten z pewnością będzie sukcesywnie rósł w miarę zwiększania się dostępu i szerokopasmowego dostępu do tej sieci, na co wskazują dane GUS²⁷. Jest to również jeden z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej. Internet daje możliwość interakcji odbiorcy i nadawcy komunikatu, a także, dzięki stale rozwijającej się technologii, możliwość dostosowania treści komunikatu do potrzeb odbiorcy w zależności od jego lokalizacji.

UŁATWIENIE DOSTĘPU DO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PARTYCYPACJA SPOŁECZNA

Warunkiem wykorzystania potencjału społeczno-ekonomicznego dziedzictwa kulturowego do budowania kapitału społecznego Polaków jest rozpowszechnienie wiedzy na jego temat, zwiększenie świadomości dotyczącej wartości lokalnego dziedzictwa oraz zwiększenie partycypacji społecznej w procesie interpretacji i zachowania zabytków we właściwym stanie.

Zaangażowanie w proces aktywnego i świadomego poznawania zabytków i z nich korzystania, jako z istotnego elementu dziedzictwa kulturowego, jest warunkiem korzystania z wartości materialnych i niematerialnych zawartych w tym zasobie. Z tego względu za szczególnie istotne należy uznać podjęcie działań, których celem będzie jednoczesne zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Efektem aktywniejszego udziału obywateli w procesie poznawania dziedzictwa i jego ochrony będzie odtworzenie relacji między społecznościami lokalnymi a dziedzictwem, rozpoznanie w zabytkach ważnego świadectwa naszej historii i źródła tożsamości oraz wzmocnienie społecznej woli zachowania zabytków we właściwym stanie i w poszanowaniu autentyczności, jako wartości wyjątkowej.

²⁷ Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 r. – analizy statystyczne GUS.

ANEKS NR 2

RELACJA Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030)

Głównym celem Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (dalej: SOR) jest tworzenie warunków wzrostu dochodów mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Jednym z najważniejszych czynników wpływających na realizację tego celu jest zapewnienie skutecznej działalności państwa i instytucji służących wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu, m.in. dzięki cyfrowemu rozwojowi kraju. Podstawowe założenia transformacji cyfrowej państwa zostały wyrażone w ramach celu szczegółowego III SOR – Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu, w zakresie obszaru „e-państwo” (kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe, jak również w jednym z obszarów wspomagających proces rozwoju kraju – „Cyfryzacja”).

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030 (KSRR 2030)

Celem głównym Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest efektywne wykorzystanie wewnętrznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Dookreśla on zatem II cel szczegółowy SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony.

Cel główny polityki regionalnej do roku 2030 będzie realizowany w oparciu o trzy uzupełniające się cele szczegółowe:

- cel szczegółowy I: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;
- cel szczegółowy II: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;
- cel szczegółowy III: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W treści SKRR uznano, że cyfryzacja jest podstawowym czynnikiem stymulującym dostęp obywateli do usług wraz z płynącymi z nich korzyściami natury ekonomiczno-społecznej.

Ponadto SKRR zakłada działania ukierunkowane na nowoczesne technologie cyfrowe w procesach rozwojowych regionów:

- rozwój innowacji gospodarczych i technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- zwiększanie cyfrowej dostępności, jakości i efektywności usług publicznych;
- wdrażanie koncepcji inteligentnego miasta i wsi przy wykorzystaniu najnowszych technologii oraz otwartych danych;
- kreowanie społeczeństwa informacyjnego przez ograniczenie zjawiska wykluczenia cyfrowego oraz rozwój umiejętności cyfrowych na każdym poziomie²⁸.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO 2030

Celem głównym Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on powiązany również z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Cel główny SRKS2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

- cel szczegółowy 1: zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;
- cel szczegółowy 2: wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;
- cel szczegółowy 3: zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO 2030

Celem głównym Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego jest wzrost kapitału ludzkiego i spójności społecznej w Polsce. Odpowiada to celowi szczegółowemu II SOR: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, przede wszystkim w obszarze „Spójność społeczna”. Cel nawiązuje także do zagadnień wymienionych w ramach obszaru horyzontalnego SOR „Kapitał ludzki i społeczny”.

SRKL2030 wskazuje, że niezbędnym elementem realizacji strategii będzie wdrożenie najnowszych technologii informacyjnych umożliwiających udostępnianie usług społecznych drogą elektroniczną, jak również cyfryzacja procesów połączona z podnoszeniem kompetencji cyfrowych społeczeństwa. Przyczyni się to do ułatwienia dostępu obywateli do wielu świadczeń z zakresu polityki socjalnej, rodzinnej i zdrowotnej. Jednocześnie podkreślono, że możliwość szerszego zastosowania nowoczesnych rozwiązań jest uwarunkowana poziomem świadomości istnienia usług cyfrowych oraz korzyści płynących z ich wykorzystania.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030 (SZRWRIR 2030)

²⁸ <https://www.gov.pl/web/ia/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego-2030-ksrr>

Celem głównym Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 jest wielofunkcyjny rozwój gospodarczy wsi zapewniający bezpieczeństwo żywnościowe kraju i zwiększenie wartości dodanej z rolnictwa oraz trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego.

SZRWRiR 2030 realizuje działania w ramach:

- celu szczegółowego I: Wzmocnienie bezpieczeństwa żywnościowego i odporności na kryzysy;
- celu szczegółowego II: Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska;
- celu szczegółowego III: Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa.

W strategii zidentyfikowano trzy obszary wpływające na realizację celów strategii: (1) Sprawne zarządzanie rozwojem, (2) Stabilne finansowanie rozwoju, (3) Trwała zdolność kreacji i uczenia się.

Wykorzystanie potencjału rozwojowego w sektorze rolno-spożywczym zależy od umiejętności zastosowania najnowszych technologii, cyfryzacji i innowacji oraz potencjału tworzenia innowacji:

W zakresie celu szczegółowego II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska – planuje się w ramach strategii:

- dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową, jak i rządową) uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne, zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak również dostępu do nich,
- wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy,
- rozwój nowoczesnej i efektywnej e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, rozwój e-usług finansowych,
- zapewnienie powszechnego dostępu do aktualnej informacji o stanie i przeznaczeniu terenów, w tym planów zagospodarowania przestrzennego, w postaci cyfrowej powszechnie dostępnych w rejestrze urbanistyczno-budowlanym.”

POLITYKA EKOLOGICZNA PAŃSTWA 2030 (PEP2030)

Celem głównym Polityki Ekologicznej Państwa 2030 jest rozwój potencjału środowiska na rzecz obywateli i przedsiębiorców, który odpowiada wprost celowi z obszaru „Środowisko”

w SOR. PEP2030 doprecyzowuje zapisy SOR i przedstawia praktyczne rozwiązania dla poszczególnych kierunków interwencji.

Ujęto je w trzech celach środowiskowych, dodatkowo wspieranych przez dwa cele horyzontalne:

- cel szczegółowy I: Środowisko i zdrowie. Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego;
- cel szczegółowy II: Środowisko i gospodarka. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska;
- cel szczegółowy III: Środowisko i klimat. Łagodzenie zmian klimatu i adaptacja do nich oraz zarządzanie ryzykiem klęsk żywiołowych;

2 cele horyzontalne: (1) Środowisko i edukacja. Rozwijanie kompetencji (wiedzy, umiejętności i postaw) ekologicznych społeczeństwa; (2) Środowisko i administracja. Poprawa efektywności funkcjonowania instrumentów ochrony środowiska.

STRATEGIA PRODUKTYWNOŚCI 2030 (SP2030)

Celem głównym Strategii Produktowności 2030 jest wzrost produktywności w warunkach gospodarki niskoemisyjnej, o obiegu zamkniętym i opartej na danych. Strategia przewiduje realizację założeń wskazanych w trzech celach szczegółowych SOR, czemu służyć mają działania zaprojektowane w ramach siedmiu obszarów interwencji, wraz z przypisanymi do nich celami szczegółowymi:

Obszar I. Zasoby naturalne (ziemia i surowce):

Wzrost wydajności surowcowej gospodarki,

Wzrost wykorzystania surowców odnawialnych i biomasy w gospodarce.

Obszar II. Praca i kapitał ludzki:

Szybki rozwój praktycznego kształcenia przez całe życie,

Przygotowanie kompetentnych kadr na potrzeby cyfryzowanej gospodarki.

Obszar III. Inwestycje (kapitał trwały i finansowy):

Trwałe zwiększenie stopy inwestycji prywatnych,

Automatyzacja, robotyzacja i cyfryzacja przedsiębiorstw.

Obszar IV. Organizacja i instytucje:

Podniesienie jakości zarządzania w przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych,

Stymulowanie mechanizmów współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi.

Obszar V. Wiedza:

Wzrost intensywności wykorzystania wiedzy i nowych technologii w gospodarce.

Obszar VI. Dane:

Szybki rozwój algorytmicznej gospodarki opartej na danych.

Obszar VII. Umiedzynarodowienie:

Zwiększenie liczby eksporterów, zwłaszcza na rynki pozaeuropejskie,

Zwiększenie eksportu towarów w obszarze wysokich technologii i kanałami e-commerce.

Działania zorientowane na nowoczesne technologie cyfrowe w ramach strategii wzrostu produktywności:

- rozwój i wdrażanie technologii sztucznej inteligencji oraz Internetu rzeczy;
- budowa infrastruktury instytucjonalnej w celu transformacji cyfrowej przedsiębiorstw;
- zwiększenie dostępu do danych publicznych i umożliwienie ich automatycznego przetwarzania;
- cyfryzacja procesu zamówień publicznych;
- wykorzystanie danych satelitarnych w administracji publicznej;
- edukacja cyfrowa na wszystkich etapach kształcenia;
- rozwój platform edukacyjnych typu MOOC.

STRATEGIA NA RZECZ EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA XXI WIEK

Dziedzictwo stanowi nieodnawialne dobro wspólne, a odpowiedzialność za jego zachowanie, ochronę, konserwację i rozwój spoczywa na całym społeczeństwie, z uwzględnieniem środowisk politycznych, prawnych i administracyjnych. W odpowiedzi na te wyzwania ministrowie państw będących stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej w Namurze w 2015 r. zgłosili potrzebę strategii, która zdefiniowałaby na nowo miejsce i rolę dziedzictwa kulturowego w Europie. Strategia ta opracowana została przez grupę ekspertów z Komitetu Sterującego ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu, a następnie przyjęta przez Komitet Ministrów w lutym 2017 r. Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa jest dokumentem, który w szczególny sposób zachęca do podejmowania w ramach „Strategii 21” kolejnych kroków na rzecz spójności, przez uczynienie ludzi i wartości demokratycznych centralnym elementem międzydyscyplinarnej, międzysektorowej, poszerzonej koncepcji dziedzictwa. Zalecenia Strategii mają na celu ponowne przybliżenie społeczności do ich dziedzictwa oraz zachęcenie państw członkowskich i innych zainteresowanych stron do wykorzystywania mechanizmów uczestnictwa opartych na „dobrych rządach”.

EUROPEJSKI ZIELONY ŁAD. DOKUMENTY STRATEGICZNE POŚREDNIO INTENSIFYKUJĄCE PROCESY MODERNIZACYJNE ZABYTKÓW W POLSCE

W grudniu 2019 r. Komisja Europejska zaprezentowała najważniejszy dla Unii Europejskiej (dalej: UE) dokument strategiczny zwany Europejskim Zielonym Ładem²⁹. Celem samej strategii Zielonego Ładu jest tzw. zielona transformacja gospodarcza krajów członkowskich UE. Jej nadrzędną misją jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r. Jednocześnie rozważa się zwiększenie, już i tak ambitnych celów, redukcji emisji CO₂ do 60% do 2030 r. Działania te mają dotyczyć wielu aspektów życia i gospodarki, m.in. poprawy efektywności i zrównoważonej modernizacji transportu (modernizacje dróg, kolei, mostów), przeciwdziałanie ubóstwu energetycznemu (promowanie ekologicznych źródeł energii i termomodernizacji starych budynków), silne wsparcie środkami UE wszelkich działań

²⁹ European Green Deal (Bruksela, 11.12.2019 r. COM (2019) 640 final), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF

mających na celu poprawę klimatu i preferencyjne wspieranie działań ekologicznych, co pośrednio ma znacząco poprawić komfort życia mieszkańców i pobudzić rynek pracy w branży budowlanej i infrastrukturalnej³⁰.

Poniżej omówione zostały najnowsze międzynarodowe i krajowe dokumenty strategiczne lub przygotowywane projekty dokumentów strategicznych, które obligują prowadzenie tych działań także na poziomie służb konserwatorskich, w ramach których prowadzona jest intensywna współpraca z organami odpowiedzialnymi za prace przygotowawcze i wdrożeniowe celów Europejskiego Zielonego Ładu, ale także działania zmierzające do przygotowania standardów i wytycznych dla organów ochrony zabytków i ich opiekunów/zarządców, realizowane na poziomie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

NOWA STRATEGIA UE W ZAKRESIE PRZYSTOSOWANIA SIĘ DO ZMIAN KLIMATU

Dnia 24 lutego 2021 r. Komisja Europejska przyjęła Nową Strategię Unii Europejskiej w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu [COM(2021) 82 final]³¹, która stanowi podstawę do zwiększenia ambicji i spójności polityki tym w zakresie. Strategia zobowiązuje Unię Europejską i państwa członkowskie do czynienia stałych postępów na rzecz zwiększania zdolności adaptacyjnych, wzmocnienia odporności i zmniejszenia podatności na zmianę klimatu. Przez Strategię w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu dąży się do urzeczywistnienia wizji w pełni odpornej na zmiany klimatyczne Unii Europejskiej w 2050 r.³²

Nowa i poprzednia strategia zakładają poprawę efektywności energetycznej budynków, pozyskiwanie ekologicznej energii ze źródeł odnawialnych, obniżenie emisyjności i konieczność innowacyjnych badań poprawiających warunki klimatyczne i przeciwdziałające dalszej degradacji klimatu. Na problem ignorowania zagadnień dziedzictwa zwracają uwagę eksperci ze wszystkich krajów Unii Europejskiej. Powołana w 2020 r. grupa robocza ekspertów w Komisji Europejskiej – Cultural heritage and adaptation to climate change – wskazała jednoznacznie na znaczący problem dewastacji dziedzictwa materialnego Europy przez zastosowanie nowych technologii wspomagających poprawę bilansu energetycznego budownictwa historycznego (tzw. fala renowacji), który jest dużo poważniejszy niż degradacja wywołana negatywnymi zmianami klimatycznymi. Wskazuje się, że strategia powinna uwzględniać konieczność wyprzedzających badań, planowania i wdrażania środków ochronnych przed niszczącym wpływem zmian klimatu na dziedzictwo kulturowe, ale przede wszystkim wskazywać innowacyjne rozwiązania i technologie poprawiające jakość klimatu z jednoczesną strategią łagodzenia skutków mających na celu poprawę efektywności energetycznej budynków zabytkowych. Konieczne jest opracowanie i zastosowanie narzędzi oceny ryzyka, które umożliwiłyby optymalizację zdolności adaptacyjnych dziedzictwa, krajobrazu kulturowego, budynków historycznych i zbiorów muzealnych.

³⁰ Realizacja Europejskiego Zielonego Ładu, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_p

³¹ Nowa strategia w zakresie przystosowania do zmiany klimatu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0082&from=en>

³² Nowa Strategia Unii Europejskiej w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu, <https://energia.edu.pl/nowastrategia-unii-europejskiej-w-zakresie-przystosowania-sie-do-zmiany-klimatu/> oraz New EU Strategy On Adaptation To Climate Change; <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-new-eu-strategy-on-adaptation-to-climate-change>

DŁUGOTERMINOWA STRATEGIA RENOWACJI BUDYNKÓW. WSPIERANIE RENOWACJI KRAJOWEGO ZASOBU BUDOWLANEGO

Długoterminowa strategia renowacji budynków określa działania, które są niezbędne do zapewnienia w perspektywie 2050 r. wysokiej efektywności energetycznej i niskoemisyjności budynków prywatnych i publicznych w Polsce. Przedstawiony w strategii rekomendowany scenariusz renowacji oraz wytyczne w zakresie wsparcia renowacji budynków w Polsce będą służyć efektywnemu kosztowo przekształceniu krajowego zasobu budowlanego w budynki o niemal zerowym zużyciu energii. Renowacja zasobów budowlanych jest jednym z największych wyzwań infrastrukturalnych Polski do 2050 r. Podobnie jak w pozostałych państwach członkowskich UE, polskie budynki w długim okresie powinny zostać zmodernizowane w sposób spójny z transformacją w kierunku gospodarki neutralnej klimatycznie. Jednocześnie krajowa polityka publiczna musi odpowiedzieć na pilną potrzebę wymiany najbardziej emisyjnych źródeł ciepła, w celu poprawy jakości powietrza, zapewniając przy tym efektywność ekonomiczną renowacji oraz sprawiedliwe rozłożenie kosztów inwestycji w modernizację budynków. Długoterminowa strategia renowacji budynków zostanie zastąpiona Krajowym planem renowacji budynków (KPRB). Wymóg opracowania KPRB wynika bezpośrednio z art. 3 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1275 z dnia 24 kwietnia 2024 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków. Pierwszy Krajowy plan renowacji budynków ma zostać przedłożony Komisji do dnia 31 grudnia 2026 r.

PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE NA INFRASTRUKTURĘ, KLIMAT, ŚRODOWISKO 2021–2027 (FENIKS)

Głównym celem Programu FEnIKS jest poprawa warunków rozwoju kraju przez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju. Program FEnIKS został przyjęty przez KE 6 października 2022 r.

Program dotyczy rozwoju sześciu obszarów tematycznych, tj.: adaptacji do zmian klimatu, rozwoju odnawialnych źródeł energii, ochrony środowiska, rozwoju ochrony zdrowia, rozwoju transportu, kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Dzięki środkom z nowego funduszu będzie można realizować inwestycje ważne dla gospodarki i środowiska. Środki te będą wspierały m.in. wzrost efektywności energetycznej, redukcję gazów cieplarnianych oraz adaptację do zmian klimatycznych. Inwestycje środowiskowe mają wpłynąć na zwiększenie odporności na zmiany klimatu (w tym na susze i powodzie) oraz zapewnić ochronę dziedzictwa przyrodniczego (wzrost zdolności retencyjnych oraz poprawę systemów monitorowania i zarządzania kryzysowego). Wśród celów programu są również: poprawa gospodarowania wodą pitną oraz ściekami i odpadami komunalnymi. Interwencja ukierunkowana jest również na wzmocnienie ochrony bioróżnorodności i naturalnych ekosystemów oraz rozwój systemów monitorowania zasobów przyrodniczych – w celu ułatwienia ich ochrony³³.

³³ Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 (FEnIKS), <https://www.gov.pl/web/klimat/FEnIKS>

16 PROGRAMÓW FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA REGIONÓW 2021 - 2027

Każde z 16 województw na obszarze Polski będzie posiadać własny program, który sfinansuje inwestycje na jego terenie:

Wśród pięciu podstawowych celów na które będzie można przeznaczyć środki wyróżnia się:

- rozwój przedsiębiorczości,
- lepszy dostęp do edukacji, ochrony zdrowia i kultury,
- poprawa infrastruktury społecznej,
- troska o środowisko,
- technologie cyfrowe, energetyka i transport

Szczegółowe opisy priorytetów programów regionalnych zakładają uruchomienie w programach Unii Europejskiej dla regionów działań, które będą się skupiały m.in. na ochronie materialnego dziedzictwa kulturowego.

Zakres wsparcia jest zróżnicowany w odniesieniu do poszczególnych województw obejmując m.in.:

- zachowanie, zabezpieczenie a także adaptację na cele kulturalne obiektów dziedzictwa kulturowego oraz obszarów i obiektów zabytkowych (w tym obiektów przemysłowych i powojennych o wartościach historycznych) oraz zespołów pałacowo-ogrodowych czy zespołów folwarcznych ulegających degradacji;
- przebudowę, modernizację i adaptację na cele kulturalne obiektów użyteczności publicznej m.in. wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków;
- projekty na terenie zabytkowych parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości z wykorzystaniem ich potencjału dla rozwoju turystyki;
- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej (w tym zabytków ruchomych) w celu podniesienia jej atrakcyjności turystycznej³⁴.

PLAN STRATEGICZNY DLA WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ NA LATA 2023-2027 (PS WPR 2023-2027)

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 będzie wspierać zrównoważony rozwój polskich gospodarstw, sektora przetwórstwa i poprawę warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich. WPR będzie wspierać zrównoważone metody gospodarowania, przyjazne klimatowi i środowisku; chroniące wodę, glebę i powietrze oraz bioróżnorodność. Sprzyjać będzie produkcji i wykorzystaniu zrównoważonej energii. Wzmacniana będzie różnorodność gospodarcza, w tym biogospodarka. Poprawa dynamiki rozwojowej zwiększy aktywności: zawodową i społeczną mieszkańców terenów wiejskich i osób wykluczonych. W trakcie realizacji planu uwzględniana jest horyzontalna zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz równości szans kobiet i mężczyzn. Upowszechniane i wdrażane będą rozwiązania naukowe i innowacyjne, w tym cyfrowe, usuwające bariery rozwojowe wsi i rolnictwa. W ramach PS

³⁴ Funduszy Europejskie dla Regionów, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/fundusze-dla-regionow>

WPR 2023-2027 realizowana będzie inicjatywa LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).

Interwencja ukierunkowana jest na budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych. Wdrożenie interwencji polega na realizacji przez lokalne grupy działania (LGD) wybranych strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) na obszarach wiejskich.

Cele interwencji będą osiągnięte przez realizację operacji w wielu zakresach wsparcia, w tym poprzez ochronę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi³⁵.

INICJATYWA NOWY EUROPEJSKI BAUHAUS (NEB)

Inicjatywa Nowy Europejski Bauhaus to interdyscyplinarny projekt zainicjowany przez Komisję Europejską w 2020 r., oparty na trzech wartościach: pięknie, zrównoważeniu i wspólnocie. Jego celem jest wsparcie realizacji Europejskiego Zielonego Ładu przez przyspieszenie transformacji różnych sektorów gospodarki, w tym budownictwa, dla poprawy jakości życia – w kierunku wysokiej jakości projektowania dla zrównoważonego rozwoju, w tym dla zmniejszenia emisyjności i wprowadzania gospodarki cyrkularnej. Działania NEB, upowszechniające zrównoważony styl życia, łączące design, ekologię, dostępność społeczną i cenową oraz inwestycje, koncentrują się na czterech głównych osiach tematycznych, w odniesieniu do konkretnych miejsc, środowiska sprzyjającego innowacji oraz perspektyw i sposobu myślenia: powrót do natury, odzyskanie poczucia przynależności, nadanie priorytetu miejscom i osobom, które tego najbardziej potrzebują, transformacja w stronę długoterminowej wizji, opartej na cyklu życia, odejście od myślenia przemysłowego. Spodziewane rezultaty inicjatywy obejmują trzy sfery: przekształcanie miejsc w praktyce, transformację otoczenia sprzyjającego innowacjom i upowszechnianie nowych znaczeń przez edukację i kulturę. Przewidywane jest także wprowadzenie wartości NEB do strategii społeczno-gospodarczych i terytorialnych państw członkowskich oraz możliwość finansowania projektów transformacyjnych ze środków zewnętrznych³⁶.

³⁵ Interwencja LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/-leaderrozwoj-lokalny-kierowany-przez-spolecznosc-rlks>

³⁶ Inicjatywa „Nowy Europejski Bauhaus” (NEB), <https://www.gov.pl/web/kultura/nowy-europejski-bauhaus>

ANEKS NR 3 – ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1.

ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE NA LISTĘ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO

- 1) Auschwitz Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady /1940-1945/
- 2) Drewniane cerkwie w polskim regionie Karpat
 - a) Brunary Wyżne
 - b) Chotyniec
 - c) Kwiatów
 - d) Owczary
 - e) Powroźnik
 - f) Radruż
 - g) Smolnik
 - h) Turzańsk
- 3) Drewniane kościoły południowej Małopolski
 - a) Binarowa
 - b) Blizne
 - c) Dębno Podhalańskie
 - d) Haczów
 - e) Lipnica Murowana
 - f) Sękowa
- 4) Hala Stulecia we Wrocławiu
- 5) Historyczne centrum Krakowa
- 6) Historyczne centrum Warszawy
- 7) Kalwaria Zebrzydowska: manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy

- 8) Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z jej systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach
- 9) Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy
 - a) Jawor
 - b) Świdnica
- 10) Królewskie kopalnie soli w Wieliczce i Bochni
 - a) Wieliczka
 - b) Bochnia
 - c) Zamek Żupny w Wieliczce
- 11) Krzemionkowski region pradziejowego górnictwa krzemienia pasiastego
- 12) Park Mużakowski
- 13) Stare miasto w Zamościu
- 14) Średniowieczne miasto w Toruniu
- 15) Zamek krzyżacki w Malborku

Zabytki nieruchome wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa

Zabytki z Listy Światowego Dziedzictwa:

- 1) Auschwitz Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady /1940-1945/
- 2) Drewniane cerkwie w polskim regionie Karpat
Brunary Wyżne
Chotyniec
Kwiatów
Owczary
Powroźnik
Radruż
Smolnik
Turzańsk
- 3) Drewniane kościoły południowej Małopolski
Binarowa
Blizne
Dębno Podhalańskie
Haczów
Lipnica Murowana
Sękowa
- 4) Hala Stulecia we Wrocławiu
- 5) Historyczne centrum Krakowa
- 6) Historyczne centrum Warszawy
- 7) Kalwaria Zebrzydowska: manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy
- 8) Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z jej systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach
- 9) Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy
- 10) Królewskie kopalnie soli w Wieliczce i Bochni
Wieliczka
Bochnia
Zamek Żupny w Wieliczce
- 11) Krzemionkowski region prądziejowego górnictwa krzemienia pasiastego
- 12) Park Mużakowski
- 13) Stare miasto w Zamościu
- 14) Średniowieczne miasto w Toruniu
- 15) Zamek krzyżacki w Malborku

Opracowanie NID.

Opracowanie NID, aktualne na grudzień 2023 r.

ZABYTKI NIERUCHOME UZNANE ZA POMNIKI HISTORII

- 1) Białystok – zespół kościoła pod wezwaniem Chrystusa Króla i św. Rocha
- 2) Biskupin – rezerwat archeologiczny
- 3) Bochnia – kopalnia soli
- 4) Bohoniki i Kruszyniany – meczety i mizary
- 5) Bóbrka – najstarsza kopalnia ropy naftowej
- 6) Brzeg – Zamek Piastów Śląskich z renesansową bramą i kaplicą zamkową pod wezwaniem św. Jadwigi – nekropolią Piastów
- 7) Chełmno – Stare Miasto
- 8) Ciechocinek – zespół tężni i warzelni soli wraz z parkami Tężniowym i Zdrojowym
- 9) Czerwińsk nad Wisłą – dawne opactwo Kanoników Regularnych
- 10) Częstochowa - Jasna Góra – zespół klasztoru o.o. Paulinów
- 11) Dobrzyca – zespół pałacowo-parkowy
- 12) Duszniki Zdrój – młyn papierniczy
- 13) Frombork – zespół katedralny
- 14) Gdańsk – miasto w zasięgu obwarowań z XVII wieku
- 15) Gdańsk – pole bitwy na Westerplatte
- 16) Gdańsk – Stocznia Gdańska, miejsce narodzin Solidarności
- 17) Gdańsk – Twierdza Wisłoujście
- 18) Gdańsk-Oliwa - zespół pocystersko-katedralny

- 19) Gdynia – historyczny układ urbanistyczny śródmieścia
- 20) Gliwice – radiostacja
- 21) Gniezno – katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha
- 22) Gostyń-Głogówko – zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri
- 23) Gościkowo-Paradyż – pocysterski zespół klasztorny
- 24) Góra Świętej Anny – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy
- 25) Grudziądz – zespół zabytkowych spichlerzy wraz z panoramą od strony Wisły
- 26) Grunwald – Pole Bitwy
- 27) Jabłeczna – prawosławny Klasztor Świętego Onufrego
- 28) Janów Podlaski – stadnina koni
- 29) Jawor – kościół ewangelicko-augsburski pod wezwaniem Ducha Świętego, zwany Kościołem Pokoju
- 30) Kalwaria Zebrzydowska– krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego
- 31) Kamień Pomorski – zespół katedralny
- 32) Kanał Augustowski
- 33) Kanał Elbląski
- 34) Katowice – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny
- 35) Katowice – osiedle robotnicze Nikiszowiec
- 36) Kazimierz Dolny
- 37) Kielce – dawny pałac biskupów i katedra
- 38) Kłępsk – kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny
- 39) Kołbacz – założenie dawnego klasztoru cystersów, późniejszej letniej rezydencji książąt pomorskich i domeny państwowej
- 40) Koszuty – zespół dworsko-parkowy

- 41) Kotlina Jeleniogórska – pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej
- 42) Kozłówka – zespół pałacowo-parkowy
- 43) Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli
- 44) Kraków – historyczny zespół miasta
- 45) Kraków – Kopiec Kościuszki z otoczeniem
- 46) Kraków – zespół architektoniczny i urbanistyczny dzielnicy Nowa Huta
- 47) Kraków – zespół opactwa cystersów w Mogile
- 48) Krasiczyn – zespół zamkowo-parkowy
- 49) Krzemionki – kopalnie krzemienia z epoki neolitu
- 50) Krzeszów – opactwo cystersów
- 51) Kwidzyn - zespół katedralno-zamkowy
- 52) Łąd – zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą
- 53) Legnickie Pole – pobenedyktyński zespół klasztorny
- 54) Leżajsk – zespół klasztoru o.o. Bernardynów
- 55) Lidzbark Warmiński – zamek biskupów warmińskich
- 56) Lubień – zespół opactwa benedyktynów
- 57) Lublin – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny
- 58) Lubostroń - zespół pałacowo-parkowy
- 59) Łańcut – zespół zamkowo-parkowy
- 60) Łęknica – Park Mużakowski w Łęknicy, park w stylu krajobrazowym
- 61) Łowicz – Bazylika Katedralna (dawna Kolegiata Prymasowska) pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
- 62) Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego

- 63) Malbork – zespół zamku krzyżackiego
- 64) Małujowice – kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła
- 65) Nieborów i Arkadia – zespół pałacowo-ogrodowy i ogród sentymentalno-romantyczny
- 66) Nowy Wiśnicz – zespół architektoniczno-krajobrazowy
- 67) Nysa – zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy
- 68) Obłęgorek – pałacyk Henryka Sienkiewicza wraz z zabytkowym parkiem i aleją lipową
- 69) Olesno – kościół odpustowy pod wezwaniem św. Anny
- 70) Olsztyn – zamek kapituły warmińskiej
- 71) Opatów – zespół kolegiaty pod wezwaniem św. Marcina Biskupa
- 72) Orawka – kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela
- 73) Ostrów Lednicki – wyspa
- 74) Ozimek – żelazny łańcuchowy most wiszący na rzece Mała Panew
- 75) Paczków – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji
- 76) Pelplin – zespół pocystersko-katedralny
- 77) Płock – Wzgórze Tumskie
- 78) Poznań – historyczny zespół miasta
- 79) Przemyśl – Twierdza Przemyśl
- 80) Przemyśl – zespół staromiejski
- 81) Pszczyna – zespół zamkowo-parkowy
- 82) Puławy – zespół pałacowo-parkowy
- 83) Pułtusk – kolegiata pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny
- 84) Racławice – teren historycznej Bitwy Racławickiej

- 85) Radom – zespół klasztorny Bernardynów
- 86) Radruż – zespół cerkiewny
- 87) Rogalin – zespół pałacowo-parkowy z obszarem dawnego majątku ziemskiego
- 88) Rydzyna – założenie rezydencjalno-urbanistyczne
- 89) Rytwiany – pokamedulski zespół klasztorny Pustelnia Złotego Lasu
- 90) Sandomierz – historyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy
- 91) Srebrna Góra – Twierdza Srebrnogórska, nowożytna warownia górska z XVIII wieku
- 92) Staniątki – opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynów
- 93) Stargard – zespół kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne miasta
- 94) Stary Sącz – zespół staromiejski wraz z klasztorem Sióstr Klarysek
- 95) Stoczek Klasztorny – Sanktuarium Matki Pokoju
- 96) Strzegom – kościół pod wezwaniem św. św. Apostołów Piotra i Pawła
- 97) Strzelno – zespół dawnego klasztoru Norbertanów
- 98) Sulejów – zespół opactwa cystersów
- 99) Sulejówek – Milusin, zespół domu Marszałka Józefa Piłsudskiego
- 100) Supraśl – klasztor męski Zwiastowania NMP
- 101) Szalowa – kościół parafialny pod wezwaniem św. Michała Archanioła
- 102) Świdnica – katedra pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa i Męczennika i św. Wacława Męczennika
- 103) Świdnica – zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego pod wezwaniem Świętej Trójcy, zwany Kościołem Pokoju
- 104) Święta Lipka – sanktuarium pielgrzymkowe
- 105) Święty Krzyż – pobenedyktynski zespół klasztorny oraz przedchrześcijańskie obwałowania kamienne na Łysej Górze
- 106) Tarnowskie Góry – podziemia zabytkowej Kopalni Rud Srebrnośnych oraz Sztolni Czarnego Pstręga

- 107) Toruń – Stare i Nowe Miasto
- 108) Trzebnica – zespół dawnego opactwa cysterek
- 109) Tum – zespół archikolegiaty pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i św. Aleksego
- 110) Tykocin – historyczny zespół miasta
- 111) Tyniec – zespół opactwa benedyktynów
- 112) Ujazd – ruiny zamku Krzyżtopór
- 113) Warszawa – gmach dawnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
- 114) Warszawa – historyczny zespół miasta z traktem królewskim i Wilanowem
- 115) Warszawa – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya
- 116) Warszawa – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach
- 117) Wąchock – zespół opactwa cystersów
- 118) Wieliczka – kopalnia soli
- 119) Wiślica – zespół kolegiaty pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny wraz z reliktnami kościoła pod wezwaniem św. Mikołaja oraz grodzisko
- 120) Włocławek – katedra pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
- 121) Wrocław – Hala Stulecia
- 122) Wrocław – zespół historycznego centrum
- 123) Zabrze – zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego
- 124) Zamość – historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku
- 125) Żagań – poaugustiański zespół klasztorny
- 126) Żyrardów – XIX-wieczna Osada Fabryczna

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

ZESTAWIENIE ZABYTKÓW ARCHITEKTURY WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W 2023 r.

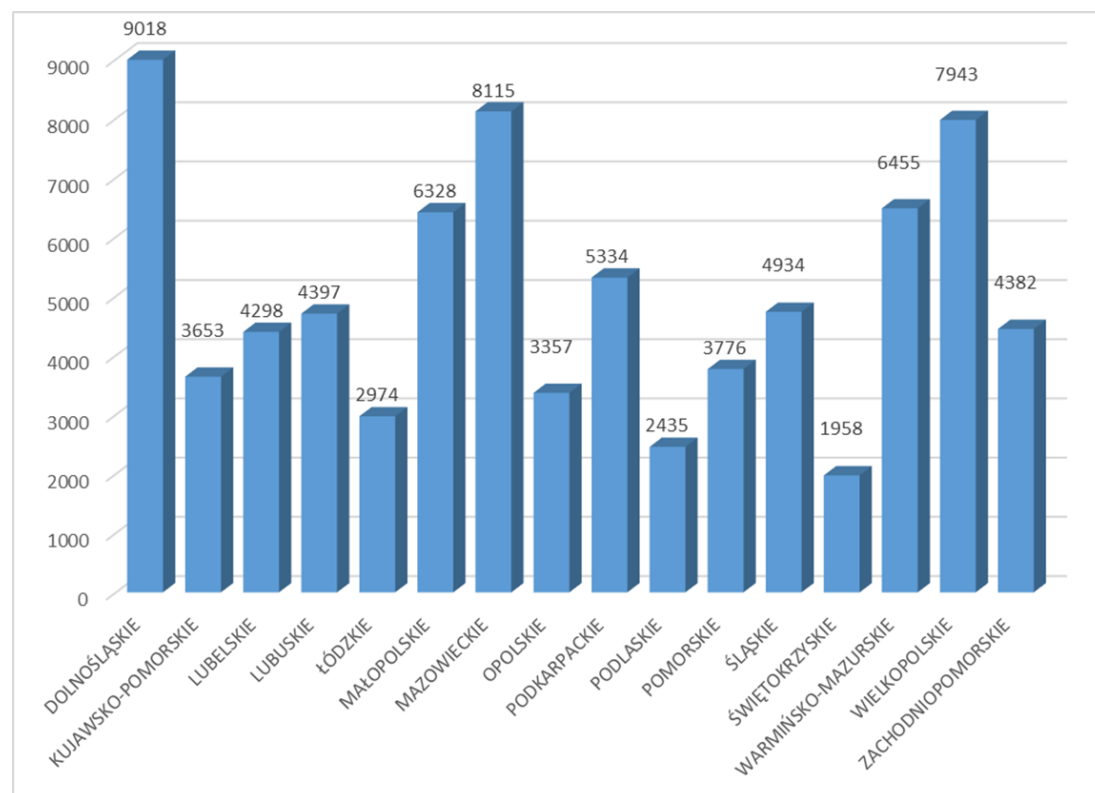
WOJEWÓDZTWO	SAKRALNE	OBRONNE	UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	REZYDENCJONALNE	MIESZKALNE	GOSPODARCZE	BUDOWNICTWO PRZEMYSŁOWE	POZOSTAŁE BUDYNKI	POZOSTAŁE BUDOWLE	MAŁA ARCHITEKTURA	RAZEM
DOLNOŚLĄSKIE	1 480	265	703	673	2 613	647	305	46	502	62	7 296
KUJAWSKO-POMORSKIE	534	156	271	333	636	254	130	17	263	6	2600
LUBELSKIE	883	104	214	275	664	239	70	11	345	55	2860
LUBUSKIE	573	163	199	222	2 089	259	112	9	192	24	3 842
ŁÓDZKIE	573	50	187	283	680	153	152	15	129	23	2 245
MAŁOPOLSKIE	1 123	166	386	311	1 621	373	68	14	735	51	4 848
MAZOWIECKIE	1096	160	644	549	2 252	361	279	30	485	51	5 907
OPOLSKIE	674	87	161	160	1 139	202	75	24	253	10	2 785
PODKARPACKIE	1 193	197	277	219	1 372	302	68	9	377	57	4 071
PODLASKIE	552	17	156	76	640	126	69	8	141	6	1 791
POMORSKIE	529	171	314	226	977	334	131	44	283	17	3 026
ŚLĄSKIE	661	110	486	181	1 950	296	172	21	318	21	4 216
ŚWIĘTOKRZYSKIE	453	46	82	113	221	72	47	11	141	19	1 205
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	908	162	323	291	2 155	570	167	25	302	16	4 919
WIELKOPOLSKIE	1 171	73	505	801	1 744	713	282	42	367	32	5 730
ZACHODNIOPOMORSKIE	928	107	317	268	409	222	116	13	348	15	2 743
RAZEM	13 331	2 034	5 225	4981	21162	5 123	2 243	339	5 181	465	60 084

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

ZABYTKI PRZESTRZENNE/ZAŁOŻENIA/ZESPOŁY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W 2023 r.

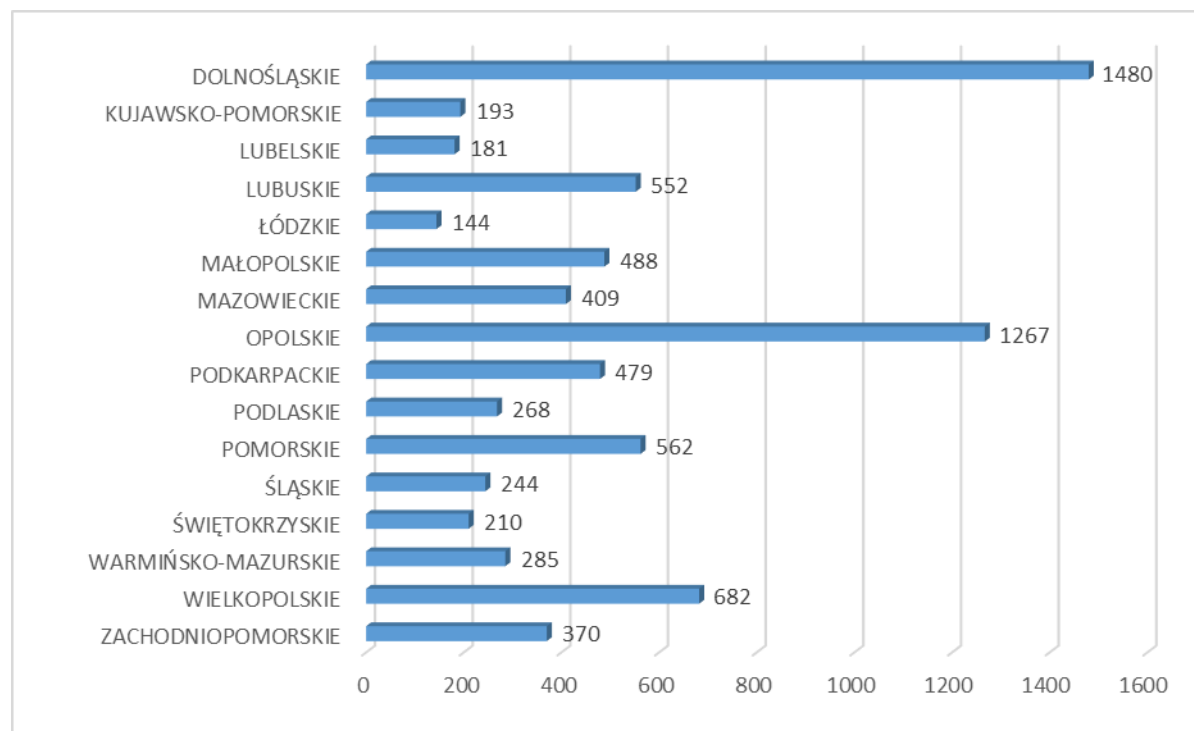
WOJEWÓDZTWO	ZESPÓŁ REZYDENCJONALNY	ZESPÓŁ SAKRALNY	ZESPÓŁ PRZEMYSŁOWY	ZESPÓŁ GOSPODARCZY	POZOSTAŁE ZABYTKOWE ZESPOŁY	KRAJOBRAZ KULTUROWY	OTOCZENIE ZABYTKU	SZLAK KOMUNIKACYJNY	UKŁAD URBANISTYCZNY	ZABYTKOWA ZIELEŃ	CMIENTARZ	MIEJSCA PAMIĘCI	RAZEM
DOLNOŚLĄSKIE	93	21	35	76	148	6	32	4	135	831	341	-	1 722
KUJAWSKO-POMORSKIE	55	58	18	27	274	5	26	7	21	421	141	-	1 053
LUBELSKIE	64	93	6	14	218	13	48	9	43	601	325	4	1 438
LUBUSKIE	43	20	20	35	78	3	40	1	36	210	68	1	555
ŁÓDZKIE	7	10	26	4	59	4	48	3	34	393	141	-	729
MAŁOPOLSKIE	30	41	9	24	317	10	149	15	62	453	367	3	1 480
MAZOWIECKIE	52	54	43	15	326	3	232	8	140	943	384	8	2 208
OPOLSKIE	23	10	7	23	89	6	14	6	32	237	125	-	572
PODKARPACKIE	30	172	8	20	212	6	66	7	52	406	284	-	1 263
PODLASKIE	4	46	9	4	78	3	8	2	66	111	313	-	644
POMORSKIE	23	14	22	19	175	3	18	4	57	294	119	2	750
ŚLĄSKIE	35	45	42	16	106	5	88	6	67	223	82	3	718
ŚWIĘTOKRZYSKIE	29	113	15	9	112	11	8	3	35	227	189	2	753
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	28	14	26	38	130	4	171	8	63	450	603	1	1 536
WIELKOPOLSKIE	86	91	31	90	306	4	59	7	133	1 051	355	-	2 213
ZACHODNIOPOMORSKIE	59	6	23	21	155	2	170	9	53	774	365	2	1 639
RAZEM	661	808	340	435	2 783	88	1 177	99	1 029	7 625	4 202	26	19 273

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

**Rys. 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru
w poszczególnych województwach**

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

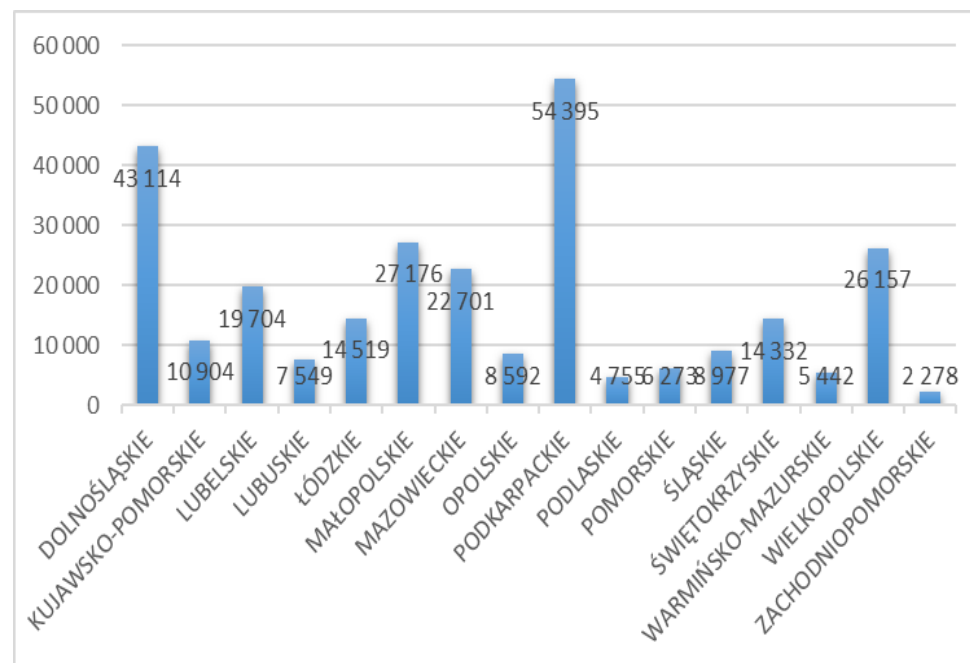
ZESTAWIENIE ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

**Nieruchome zabytki archeologiczne
wpisane do rejestru w poszczególnych województwach**

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

ZESTAWIENIE ZABYTKÓW RUCHOMYCH

Nazwa województwa		Liczba decyzji	Liczba obiektów	Wypożyczenie świątyń	Kolekcje	Inne
1	DOLNOŚLĄSKIE	2 808	43 114	37 318	392	5 404
2	KUJAWSKO-POMORSKIE	489	10 904	10 351	88	465
3	LUBELSKIE	883	19 704	17 509	779	1 416
4	LUBUSKIE	437	7 549	6 745	-	804
5	ŁÓDZKIE	813	14 519	12 988	602	929
6	MAŁOPOLSKIE	1 519	27 176	22 368	1 087	3 721
7	MAZOWIECKIE	2 243	22 701	14 453	3 538	4 710
8	OPOLSKIE	1 128	8 592	7 359	744	489
9	PODKARPACKIE	1 400	54 395	16 292	36 364	1 738
10	PODLASKIE	692	4 755	4 144	65	546
11	POMORSKIE	677	6 273	6 058	65	150
12	ŚLĄSKIE	1 171	8 977	6 036	2 193	748
13	ŚWIĘTOKRZYSKIE	624	14 332	11 727	1 251	1 354
14	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	386	5 442	5 094	265	83
15	WIELKOPOLSKIE	1 335	26 157	24 127	996	1 032
16	ZACHODNIO-POMORSKIE	595	2 278	2 071	4	203
Razem :		17 200	276 868	204 640	48 433	23 792

Rys. 1. Zabytki ruchome wpisane do rejestru

Opracowanie GUS, aktualne na grudzień 2023 r.

WYKAZ WOJEWÓDZKICH URZĘDÓW OCHRONY ZABYTKÓW I DELEGATUR

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Wrocław ul. Władysława Łokietka 11 50-243 Wrocław tel. 71 322-02-83 71 395-80-10 e-mail: dwkz@dwkz.pl ePUAP : /dwkz/skrytka	Jelenia Góra ul. 1-go Maja 23 58-500 Jelenia Góra tel. 75 645-97-50 767-63-85 fax 75 752-68-65 e-mail: dwkz-jg@dwkz.pl
		Legnica ul. Zamkowa 2 59-220 Legnica tel. 76 721-31-10 fax 76 721-31-21 e-mail: dwkz-lg@dwkz.pl
		Wałbrzych ul. Zamkowa 3 58-300 Wałbrzych tel. 74 664-48-80 842-64-18 fax 74 842-66-60 e-mail: dwkz-wb@dwkz.pl
Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Toruń ul. Łazienna 8 87-100 Toruń tel. 56 655 47 51 621 06 92 e-mail: torun@torun.wkz.gov.pl ePUAP: /wkztorun/SkrytkaESP	Bydgoszcz ul. Jezuicka 2 85-102 Bydgoszcz tel. 52 322-44-17 322-49-98 fax 52 322-44-17 e-mail: bydgoszcz@torun.wkz.gov.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
		Włocławek ul. Łęgska 42 87-800 Włocławek tel.54 231-55-22 fax 54 231-55-22 e-mail: wloclawek@torun.wkz.gov.pl
Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Lublin ul. Archidiakońska 4 20-113 Lublin tel./fax (81) 532 90 35 e-mail: info@wkz.lublin.pl ePUAP: /WUOZL/SkrytkaESP	Biała Podlaska ul. Janowska 27 21-500 Biała Podlaska tel./fax 83 343-58-24 e-mail: wuoz_bpodlaska@wkz.lublin.pl
		Chełm ul. Plac Niepodległości 1 22-100 Chełm tel./fax 82 565-59-72 e-mail: wuoz_chelm@wkz.lublin.pl
		Zamość ul. Staszica 29 22-400 Zamość tel./fax 84 638-59-71 e-mail: wuoz_zamosc@wkz.lublin.pl
Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Zielona Góra ul. Kopernika 1 65-063 Zielona Góra tel. 68 324-73-90 324-74-11 fax 68 325-37-45 e-mail: sekretariat.zgora@lwkz.pl ePUAP: /WUOZZG/skrytka	Gorzów Wielkopolski ul. Kosynierów Gdyńskich 75 66-400 Gorzów Wielkopolski tel./fax 95 720-05-21 720-03-46 e-mail: delegatura.gorzow@lwkz.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Łódź ul. Piotrkowska 99 90-425 Łódź tel. 42 631-78-92 635-80-00 fax 42 630-17-83 e-mail: sekretariat@wuoz-lodz.pl ePUAP: Lodz/SkrytkaESP	/WUOZ-
Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Kraków ul. Kanonicza 24 31-002 Kraków tel. 12 370-83-11 fax 12 370-83-99 e-mail: krakow@wuoz.malopolska.pl ePUAP: /wuozkrk/SkrytkaESP	Nowy Sącz ul. Wiśniowieckiego 127 33-300 Nowy Sącz tel. 18 442-84-84 442-82-52 e-mail: nowysacz@wuoz.malopolska.pl
		Nowy Targ ul. Ludźmierska 34a 34-400 Nowy Targ tel. 18 448-88-54 e-mail: nowytarg@wuoz.malopolska.pl
		Tarnów ul. Konarskiego 15 33-100 Tarnów tel. 14 370-83-90 e-mail: tarnow@wuoz.malopolska.pl
Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Warszawa ul. Nowy Świat 18/20 00-373 Warszawa tel. 22 44-30-400 fax 22 44-30-401 e-mail: info@mwkz.pl	Ciechanów ul. Strażacka 6 06-400 Ciechanów tel. 23 672-49-52 tel./fax 23 673-29-01 e-mail: ciechanow@mwkz.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
	ePUAP: /wuoz/SkrytkaESP	Ostrołęka ul. Kościuszki 16 07-400 Ostrołęka tel. 29 746-26-37 tel./fax 29 764-22-38 e-mail: ostroleka@mwkz.pl Płock ul. Zduńska 13A 09-400 Płock tel. 24 262-76-71 tel./fax 24 262-75-58 e-mail: plock@mwkz.pl Radom ul. Żeromskiego 53 26-600 Radom tel. 48 363-92-14 tel./fax 48 363-85-14 e-mail: radom@mwkz.pl Siedlce ul. Bema 4a 08-110 Siedlce tel./fax 25 633-94-58 e-mail: siedlce@mwkz.pl
Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Opole ul. Piastowska 14 45-082 Opole tel. 77 452-44-33 e-mail: biuro@wuozopole.pl ePUAP: /WUOZOPOLE/skrytka	
Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Przemyśl ul. Jagiellońska 29 37-700 Przemyśl tel. 16 678-59-44 678-61-78 640-33-03	Krosno ul. Bieszczadzka 1 38-400 Krosno tel. 13 432-24-01 fax 13 432-03-06 e-mail: uozkrosno@wuozprzemysl.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
	e-mail: wkzabytkow@wosozprzemysl.pl ePUAP: /WUOZPrzemysl/SkrytkaSP	Rzeszów ul. Mickiewicza 7 35-064 Rzeszów tel. 17 853-94-62 fax 17 853-94-61 e-mail: uozrzeszow@wuozprzemysl.pl
Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Białystok ul. Dojlidy Fabryczne 23 15-554 Białystok tel. 85 741-23-32 732-65-46 fax 85 732-75-62 e-mail: sekretariat@wuoz.bialystok.pl ePUAP: /wuozbialystok/SkrytkaESP	Łomża ul. Nowa 2 18-400 Łomża tel. 86 216-34-08 fax 85 73-275-62 e-mail: del.lomza@wuoz.bialystok.pl
Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Gdańsk ul. Dyrekcyjna 2/4 80-852 Gdańsk tel. 58 301-62-67, 305-22-56, 348-40-40, 348-40-48 fax 58 301-62-68 e-mail: gdansk@zabytki.mail.pl ePUAP: /wuoz_gd/SkrytkaESP	Słupsk ul. Jaracza 6 76-200 Słupsk tel./fax 59 842-64-34 e-mail: slupsk@zabytki.mail.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Katowice ul. Francuska 12 40-015 Katowice tel. 32 253-77-88 253-77-98 fax 32 253-77-98 w. 13 e-mail: sekretariat@wkz.katowice.pl ePUAP: /swkz/SkrytkaESP	Bielsko-Biała ul. Powstańców Śląskich 6 43-300 Bielsko-Biała tel./fax 33 812-37-74 e-mail: delegaturabb@wkz.katowice.pl
		Częstochowa ul. Mirowska 8 42-217 Częstochowa tel./fax 34 365-16-38 e-mail: delegaturaczwa@wkz.katowice.pl
Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Kielce ul. Ignacego Paderewskiego 34A 25-502 Kielce tel. 41 330-18-00 fax 41 344-56-34 e-mail: sekretariat@wuoz.kielce.pl ePUAP: /vu9shd9217/SkrytkaESP	Sandomierz ul. Słowackiego 17 27-600 Sandomierz tel./fax 15 832-30-00 e-mail: sandomierz@wuoz.kielce.pl
Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Olsztyn ul. Podwale 1 10-076 Olsztyn tel. 89 521-85-30 fax 89 521-85-49 e-mail: wuoz.olsztyn@wuoz.olsztyn.pl ePUAP: /wuozolsztyn/SkrytkaESP	Elbląg ul. Świętego Ducha 19 82-300 Elbląg tel. 55 611-20-10 fax 55 611-20-15 e-mail: elblag@wuoz.olsztyn.pl
		Ełk ul. Mickiewicza 11 19-300 Ełk tel./fax 87 621-61-52 e-mail: elk@wuoz.olsztyn.pl
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Poznań ul. Gołębia 2 61-834 Poznań tel. 61 852-80-03 852-80-04 fax 61 852-80-02	Kalisz ul. Tuwima 10 62-800 Kalisz tel. 62 767-23-21 fax 62 757-64-21 e-mail: kalisz.sekretariat@poznan.wuoz.gov.pl

WKZ	WUOZ	DELEGATURY
	e-mail: wuoz@poznan.wuoz.gov.pl sekretariat@poznan.wuoz.gov.pl ePUAP: /WUOZPOZ/SkrytkaESP	Konin al. 1 Maja 7 pok. 308-314 62-530 Konin tel. 63 244-71-26 fax 63 244-71-83 e-mail: konin.sekretariat@poznan.wuoz.gov.pl Leszno pl. Komeńskiego 6 64-100 Leszno tel. 65 529-93-83 fax 65 529-92-83 e-mail: leszno.sekretariat@poznan.wuoz.gov.pl Piła ul. Śniadeckich 46 64-920 Piła tel. 67 352-07-15 fax 67 352-07-16 e-mail: pila@poznan.wuoz.gov.pl
Zachodnio-pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Szczecin ul. Wały Chrobrego 4 70-502 Szczecin tel. 91 433-70-66 433-70-82 fax 91 433-70-66 e-mail: sekretariat@wkz.szczecin.pl ePUAP: WUOZSzczecin/SkrytkaESP	Koszalin ul. Zwycięstwa 125 75-602 Koszalin tel. 94 340-81-52 fax. 94 341-12-83 tel. kom. 508-546-976 e-mail: koszalin@wkz.szczecin.pl

SPIS POROZUMIEŃ WOJEWODÓW Z SAMORZĄDAMI I INSTYTUCJAMI KULTURY

Województwo	MKZ/PKZ	POROZUMIENIE-DATA
DOLNOŚLĄSKIE	MKZ Legnica	Porozumienie z dnia 17.11.2003 r., aneks z dnia 25.03.2009 r.
KUJAWSKO-POMORSKIE	MKZ Toruń	Porozumienie z dnia 05.01.2004 r.; aneks nr 1 z dn. 29.06.2012 r.; aneks nr 2 z dn. 11.12.2018 r.; aneks nr 3 z dn. 05.06.2020 r.
	MKZ Chełmno	Porozumienie z dnia 24.01.2012 r.; aneks nr 1 z dn. 11.07.2018 r.
	MKZ Grudziądz	Porozumienie z dnia 18.11.2011 r.; aneks nr 1 z dn. 11.07.2018 r.
	MKZ Bydgoszcz	Porozumienie z dnia 26.01.2012 r.; aneks nr 1 z dn. 28.03.2014 r.; aneks nr 2 z dn. 12.12.2018 r.; aneks nr 3 z dn. 04.06.2020 r.
LUBELSKIE	MKZ Lublin	Porozumienie z dnia 30 marca 2012 r., aneks nr 1 z dn. 30.08.2013 r., aneks nr 2 z dn. 26.08.2014 r., aneks nr 3 z dn. 17.12.2015 r., aneks nr 4 z dn. 18.07.2016 r., aneks nr 5 z dn. 18.12.2017 r., aneks nr 6 z dn. 16.04.2018 r., aneks nr 7 z dn. 16.10.2019 r., aneks nr 8 z dn. 27.11.2020 r., aneks nr 9 z dn. 13.12.2021 r.
LUBUSKIE	PKZ Nowa Sól	Porozumienie z dnia 2.07.2012 r., aneks nr 1 z dnia 13.02.2019 r., aneks nr 2 z dnia 02.07.2019 r.
	MKZ Zielona Góra	Porozumienie z dnia 15.11.2007 r.; aneks nr 1 z dnia 20.01.2015 r., aneks nr 2 z dnia 28.04.2023 r.
	MKZ Żary	Porozumienie z dnia 19.11.2008 r.
	MKZ Gorzów Wielkopolski	Porozumienie z dnia 11.01.2016 r.
	PKZ Zielona Góra	Porozumienie z dnia 14 stycznia 2022 r.
	PKZ Świebodzin	Porozumienie z dnia 11.05.2023 r.
	PKZ Żagań	Porozumienie z dnia 29.11.2022 r.
MAŁOPOLSKIE	MKZ Kraków	Porozumienie z dnia 11.05.2010 r., aneks z dnia 12.11.2013 r.
	MKZ Olkusz	Porozumienie z dnia 11.04.2019 r.
	MKZ Zakopane	Porozumienie z dnia 03.01.2017 r., aneks nr 1 z dnia 05.09.2019 r., aneks nr 2 z dnia 14.10.2020 r.
	MKZ Nowy Targ	Porozumienie z dnia 31.07.2018 r., aneks z dnia 05.11.2018 r.

Województwo	MKZ/PKZ	POROZUMIENIE-DATA
	Muzeum Żup Solnych w Wieliczce	Porozumienie z dnia 21.06.2017 r.
	Muzeum Zamek Królewski na Wawelu	Porozumienie z dnia 30.12.2010 r.
MAZOWIECKIE	MKZ Nowy Dwór Mazowiecki	Porozumienie z dnia 16.09.2013 r., aneks nr 1 z dn. 29.12.2014 r., aneks nr 2 z dn. 20.12.2016 r., aneks nr 3 z dn. 22.10.2018 r., aneks nr 4 z dn. 10.04.2019 r., aneks nr 5 z dn. 11.05.2020 r., aneks nr 6 z dn. 02.11.2021 r.
	MKZ Płock	Porozumienie z dnia 03.04.2007 r., aneks nr 1 z dn. 31.07.2008 r., aneks nr 2 z dn. 26.04.2010 r., aneks nr 3 z dn. 30.06.2011 r., aneks nr 4 z dn. 14.05.2012 r., aneks nr 5 z dn. 22.05.2013 r., aneks nr 6 z dn. 23.06.2014 r., aneks nr 7 z dn. 05.04.2015 r., aneks nr 8 z dn. 13.07.2016 r., aneks nr 9 z dn. 16.10.2017 r., aneks nr 10 z dn. 10.08.2018 r., aneks nr 11 z dn. 05.10.2020 r., aneks nr 12 z dn. 05.11.2021 r., aneks nr 13 z dn. 31.05.2022 r.
	MKZ Podkowa Leśna	Porozumienie z dnia 24.03.2016 r., aneks nr 1 z dn. 29.06.2016 r., aneks nr 2 z dn. 11.04.2017 r., aneks nr 3 z dn. 11.09.2017 r.
	MKZ Żyrardów	Porozumienie z dnia 07.01.2008 r.
OPOLSKIE	PKZ Brzeg	Porozumienie z dnia 25.05.2011 r., Porozumienie z dnia 18.04.2017 r., Porozumienie z dnia 18.06.2020 r.
	PKZ Kluczbork	Porozumienie z dnia 03.07.2021 r., aneks z dnia 23.09.2022 r.
	PKZ Nysa	Porozumienie z dnia 05.12.2008 r., Porozumienie z dnia 26.04.2017 r., Porozumienie z dnia 10.05.2018 r., Porozumienie z dnia 27.04.2021 r.
	PKZ Oleśno	Porozumienie z dnia 04.03.2009 r., Porozumienie z dnia 13.04.2017 r., Porozumienie z dnia 26.04.2018 r., Porozumienie z dnia 22 lipca 2022 r.
PODKARPACKIE	Muzeum Rzemiosła w Krośnie	Porozumienie z dnia 26.10.2021 r.
	MKZ Krosno	Porozumienie z dnia 20.02.2012 r.
PODLASKIE	MKZ Białystok	Porozumienie z dnia 7.11.2014 r., aneks z dnia 24.09.2015 r.
POMORSKIE	MKZ Chojnice	Porozumienie z dnia 25.03.2011 r.
	MKZ Pelplin	Porozumienie z dnia 22.12.2021 r.
	MKZ Gdynia	Porozumienie z dnia 12.06.2012 r.
	PKZ Kartuzy	Porozumienie z dnia 22.04.2011 r.

Województwo	MKZ/PKZ	POROZUMIENIE-DATA
	PKZ Kościerzyna	Porozumienie z dnia 22.04.2011 r.
	PKZ Kwidzyn	Porozumienie z dnia 25.03.2011 r.
	PKZ Puck	Porozumienie z dnia 27.07.2011 r., aneks z dnia 05.08.2016 r.
	MKZ Sopot	Porozumienie z dnia 15.07.2011 r.
	PKZ Starogard Gd.	Porozumienie z dnia 10.08.2015 r.; aneks z dnia 31.08.2015 r.
	MKZ Tczew	Porozumienie z dnia 15.07.2011 r.
	MKZ Wejherowo	Porozumienie z dnia 15.07.2011 r., aneks z dnia 30.06.2020 r.
	MKZ Bytów	Porozumienie z 23.05.2011 r.
	Centralne Muzeum Morskie (ob. Narodowe Muzeum Morskie)	Porozumienie z dnia 30.09.2005 r.
ŚLĄSKIE	PKZ Będzin	Porozumienie z dnia 29.06.2011 r.
	MKZ Będzin	Porozumienie z dnia 06.06.2005 r.
	MKZ Bytom	Porozumienie z dnia 03.06.2004 r.
	MKZ Chorzów	Porozumienie z dnia 19.02.2009 r., aneks nr 1 z dnia 03.01.2011, aneks nr 2 z dnia 19.10.2012 r.
	MKZ Czeladź	Porozumienie z dnia 31.12.2008 r., aneks nr 1 z dnia 03.01.2011 r., aneks nr 2 z dnia 27.09.2011 r.
	MKZ Gliwice	Porozumienie z dnia 06.08.2007 r., aneks nr 1 z dnia 29.11.2010 r., aneks nr 2 z dnia 27.09.2011 r.
	MKZ Piekary Śląskie	Porozumienie z dnia 11.04.2006 r., aneks z dnia 29.11.2010 r.
	MKZ Racibórz	Porozumienie z dnia 07.12.2004 r., aneks z dnia 04.04.2011 r.
	MKZ Ruda Śląska	Porozumienie z dnia 19.08.2004 r., aneks nr 1 z dnia 08.06.2010 r., aneks nr 2 z dnia 03.01.2011 r.
	MKZ Rybnik	Porozumienie z dnia 20.06.2023
	MKZ Siemianowice Śląskie	Porozumienie z dnia 19.08.2004 r., aneks z dnia 27.09.2011 r.
	MKZ Świętochłowice	Porozumienie z dnia 10.11.2006 r., aneks nr 1 z dnia 03.01.2011 r., aneks nr 2 z dnia 29.06.2011 r.
	PKZ Tarnowskie Góry	Porozumienie z dnia 03.03.2009 r., aneks z dnia 23.02.2012 r.
	MKZ Tychy	Porozumienie z dnia 04.10.2013 r.
	MKZ Zabrze	Porozumienie z dnia 19.08.2004 r., aneks z dnia 05.03.2012 r.

Województwo	MKZ/PKZ	POROZUMIENIE-DATA
	MKZ Żory	Porozumienie z dnia 24.02.2012 r., aneks z dnia 08.02.2013 r.
	MKZ Bielsko-Biała	Porozumienie z dnia 26.10.2015 r.
	MKZ Pszczyna	Porozumienie z dnia 30.11.2021 r.
WIELKOPOLSKIE	MKZ Gniezno	Porozumienie z dnia 08.12.2017 r.
	MKZ Poznań	Porozumienie z dnia 18.11.2003 r., aneks z dnia 15.02.2016 r.
	PKZ Poznań	Porozumienie z dnia 24.03.2009 r.
	MKZ Ostrów Wlkp.	Porozumienie z dnia 19.05.2022 r.
	MKZ Leszno	Porozumienie z dnia 28.10.2015 r.
	MKZ Szczecin	Porozumienie z dnia 31.07.2012 r.
	MKZ Kołobrzeg	Porozumienie z dnia 27.09.2013 r.

Opracowanie DOZ

Aktualne na kwiecień 2025 r.